BİLİM ve SİYASET

Bilim ve gerçek ile çıkarcılık arasındaki gerilim

Ümit Kartoğlu

Oya Saldı Özgür'le söyleşi

T24 BAĞIMSIZ İNTERNET GAZETESİ

Karikatürler Yakup Karahan

Bu söyleşi, 3 Ağustos – 7 Eylül 2025 tarihleri arasında **T24 Haftalık**'ta dizi olarak yayınlanmıştır

E pur si muove (Ama yine de dönüyor)

*Ne zamandır bilim/tıp ile siyasetin ilişkisi üzerine okuyor, kafa yoruyorum. Bu ilişkiyi, farklı bir boyutta derinlemesine tartışmak için psikiyatrist arkadaşım **Dr. Oya Saldı Özgür**'ü arıyorum. Hiç abartmadan iki saat konuşuyoruz… Sonunda, uzun soluklu, bir nehir söyleşide anlaşıyoruz… Neredeyse her birinin tam sayfayı kapladığı altı soru gönderiyorum **Oya**'ya. **Oya** da geniş bir zaman diliminde yanıtlıyor soruları; araya rahatsızlıklar, yolculuklar, başka öncelikler giriyor, ama bu söyleşi unutulmuyor… Her bir soruyu uzun uzun tartışıyoruz ayrıca. Sonunda soruları ve yanıtların her birini ayrı birer yazı olarak okura sunmaya karar veriyoruz.*

*Dr. Oya Saldı Özgür Antalya'da Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni ve aynı yerde psikiyatri ihtisasını tamamladı. On yedi yıl süren Antalya Devlet Hastanesi'ndeki görevinden sonra meslek hayatına özel muayenehanesinde devam etmektedir. **Dr. Özgür**, Ötekiler ve Tren Hikayeleri kitaplarının da yazarı.*

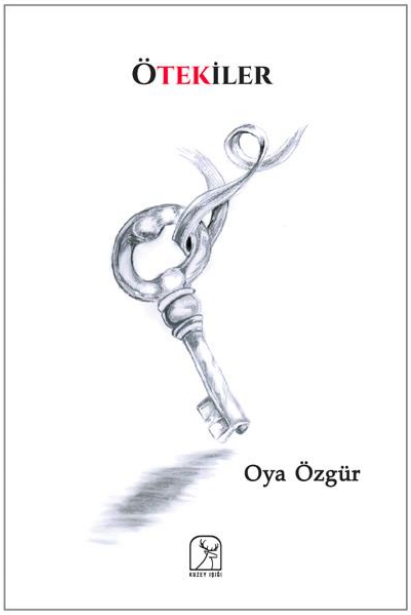

Bilim hiçbir zaman siyasi bir boşlukta var olmadı. Siyasi güçler tarihsel olarak hangi fikirlerin gelişeceğini ve hangilerinin bastırılacağını şekillendirdi. Bu yalnızca fikirlerde değil, ortaya çıkartılan bilimsel gerçeklerde de böyle oldu. Örneğin, 1610'larda **Galileo Galilei** güneş merkezciliği buldu, yani Katolik Kilisesi'nin dünyanın evrenin merkezi olduğu dogmasının aksine, güneşin evrenin merkezi olduğu, dünya dahil diğer gezegenlerin güneşin etrafında döndüğü gerçeğine çalışmaları sonunda ulaştı. Kısaca, **Katolik Kilisesi** bunu sapkınlık olarak gördü. **Galileo**, **Engizisyon** tarafından yargılandı ve ev hapsine alındı (**Galileo** ölene dek ev

hapsinde kaldı). Özetle, bilim otoriteye meydan okumuş ve sonunda otorite tarafından cezalandırılmıştı.

Galileo Kutsal Ofis önünde, Joseph-Nicolas Robert-Fleury tarafından 19. yüzyılda yapılmış bir resim, Wikimedia Commons

Galileo'ya yalnız kilise değil, filozoflar, akademisyenler de sırt çevirmiş, eleştirmişlerdi. Bilimsel bulgularda en önemli yaklaşımlardan biri olan **tekrar edilebilirlik** konusunda **Galileo**'nun, bulgularına ısrarla karşı çıkan filozoflara ve akademisyenlere, kendi teleskobuyla bakmalarını ve konuyu bizzat deneyimlemelerini istemesine bile kulaklarını tıkamışlardı. **Galileo**, Alman gökbilimci ve matematikçi **Johannes Kepler**'e Ağustos 1610'da yazdığı bir mektupta, keşiflerine karşı çıkan bazı filozofların teleskopla bakmayı bile reddetmelerinden şöyle yakınıyordu:

"Sevgili Kepler, keşke sıradan sürünün olağanüstü aptallığına gülüp geçebilsek. Ne gezegenlere ne aya ne de teleskopa bakmak istemeyen ve bir engerek yılanının inadıyla dolu olan bu akademinin başlıca filozofları hakkında ne düşünüyorsun? Oysa bunu onlara bin kez, hem de isteyerek ve gönüllü biçimde sunmuş olmama rağmen. Gerçekten de nasıl ki engerek yılanı kulaklarını tıkarsa, bu filozoflar da gerçeğin ışığına gözlerini kapıyorlar."

Antik efsanelerde, yılan oynatıcısının rahatsız edici müziğini duymamak için, engerek (asp) yılanının bir kulağını yere bastırıp, diğer kulağını da kuyruğuyla tıkayarak istemli sağırlığa başvurması şeklindeki anlatıyı, bu pasajda **gerçeğe karşı bilinçli körlük** ve **sağırlık metaforu** olarak kullanan **Galileo**, filozof ve akademisyenleri hem kulaklarıyla duymamak hem de gözleriyle görmemek mecazı üzerinden, aklın ve bilimin inkar edilmesini sert bir şekilde eleştirmişti. 1600'lerde gerçekleşen bu hikayeyi **Oya**'yla paylaşıp, *"Günümüzde COVID-19 pandemisinde aşı karşıtlığına, iklim değişikliği krizine siyasi ve ekonomik çıkarlar uğruna duyarsız yaklaşımlara, toplumsal cinsiyet ve evrim tartışmalarında bilimsel olarak*

tanımlanmış pek çok konunun ideolojik nedenlerle reddedilmesine ne kadar benziyor değil mi?" diye soruyorum.

Karikatür: Yakup Karahan

Her ne kadar ben **bilim ve siyasi güçler** diyorsam da klasik anlamda yalnızca hükümeti kastetmiyorum. **Oya** da *"Kesinlikle evet, ama soruyu bilim ve otorite mi, bilim ve din mi, yoksa bilim ve insan davranımı olarak mı ele almalıyız karar veremedim*" diyor zaten. Tabii, diyorum ben de. **Bilim ve siyaset ilişkisi** dediğimizde aslında tek bir düzlemden değil, birbiriyle iç içe geçmiş **birden çok ilişki ekseninden**, otorite sistemleri, inanç kurumları ve birey-toplum yapılarıyla olan ilişkilerden söz ediyoruz. Bu tarihsel süreçte baş aktör **insan** olduğuna göre, **Oya** da yanıtın insanı tanımaktan geçtiğini söylüyor.

*"İnsanoğlu ezelden beri onda hayranlık ya da korku duygusu oluşturan nesneleri **otorite** kabul ediyor. Yunan mitleri bunun en güzel örneği. Doğa ile kurduğu ilişkide yine insana ait bilme, anlama ihtiyacı gök gürlemesini, yıldırımları **Zeus**'un öfkesine bağlamasına neden oluyor. Bu hikayeler onun huzursuzluğunu, belirsizlikten doğan sıkıntısını teskin ediyor. Böyle bakınca güzel. Çünkü teskin olmuş birey daha üretken olabiliyor. Diğer yandan yanıtı kesinleştirdiğinde artık soru sormaktan vazgeçerse günün birinde paratoneri bulma umudu da kalmıyor. İşte bu ikilemin tam ortasında insanın **huzur** ve **cesaret** arasındaki salınımı var.*

*Çünkü **soru sormak** çoğu kez cesaret istiyor. **Sokrates**'in **at sineği** metaforunda söylediği gibi rahatsız etmeyi, rahatsız olmayı göze almak gerekiyor."*

Sokrates'in **"at sineği"** metaforu, onun kendine biçtiği **eleştirel sorgulayıcı rolü** anlatmak için kullandığı en meşhur benzetmelerden biridir. Bu metaforu özellikle **Platon'un "Apologia" (Savunma)** adlı eserinde, Sokrates'in Atina mahkemesindeki savunması sırasında kullandığı görülür.

Sokrates, kendisini Atina devletine musallat olmuş bir **at sineği** olarak tanımlar. Devletin kendisini ise **büyük, soylu ama biraz tembel bir at** olarak betimler.

"Ben Tanrı tarafından bu devlete gönderilmiş bir at sineğiyim. Koca bir at gibi olan bu devleti canlandırmak için onu sürekli dürtüyor, uyandırıyorum. Evet, rahatsız ediyorum ama uyanık kalmasını sağlıyorum."

Sokrates'in at sineği benzetmesi, felsefenin toplumsal işlevine dair bir tür **öz tanımı**dır.

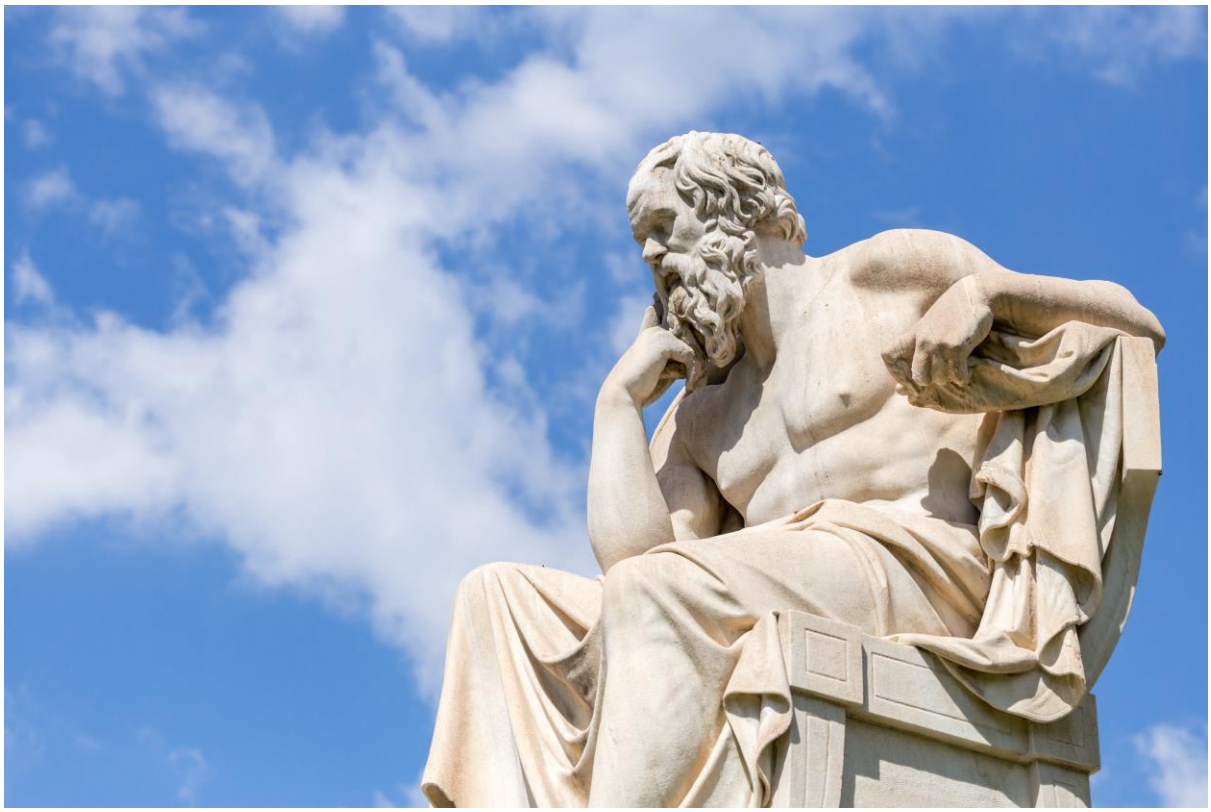

Atina'da Ulusal Akademi'nin önündeki Sokrates heykeli, Fotoğraf: mapman, Shutterstock

*"Böyle bakınca **Galileo** bu anlamda tam bir **parrhesiastes**'tir. O, gerçekleri görmezden geldiğinde değil, söylemediğinde huzursuz olacak bir yapıya sahiptir. Çağdaşı, modern felsefenin kurucusu **Descartes** ise **'Huzur içinde yaşamak istiyorum'** diyerek **Galileo** ile aynı şeyleri söyleyeceği **Dünya (Le Monde)** isimli kitabını yayımlamaktan vazgeçiyor. İşte burada, o sabit değişkenin içindeki sabit olmayan farklılıkları gözlemliyoruz. Bireyler kendi*

farklılıklarına göre huzuru farklı tanımlıyorlar. Böylelikle otantik anlam arayışları burada devreye giriyor."

Ben de *"Evet"* diyorum, *"bu olay **Descartes'ın düşünce tarihinde çok önemli bir kırılma anı** ve felsefe ile bilimin toplumsal, siyasal ve dinsel baskılarla ilişkisini çok çarpıcı biçimde gözler önüne seriyor."*

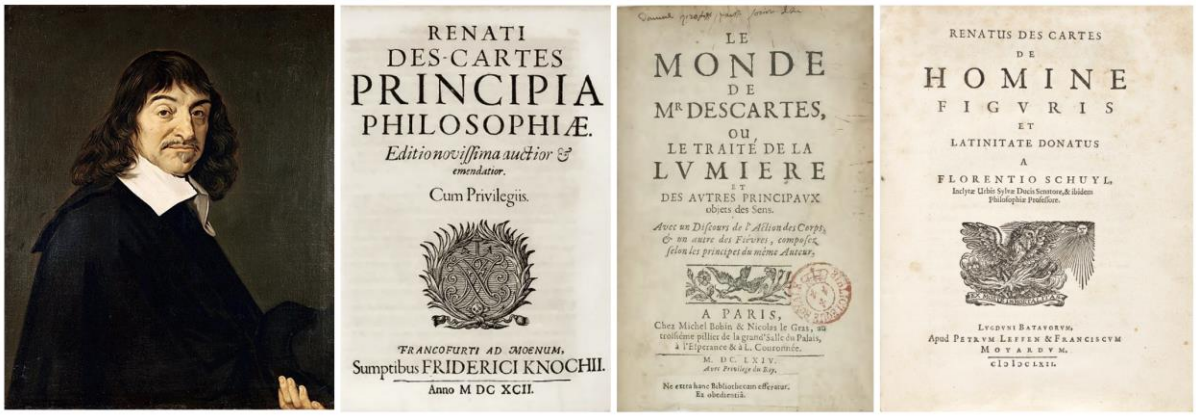

"Dünya (Le Monde)" adlı eserin bazı bölümleri, 1644 yılında yayımlanan Principia Philosophiae ya da Türkçesiyle Felsefenin İlkeleri adlı Latince ders kitabı için gözden geçirilmiştir. Descartes bu eseri, o dönemde üniversitelerde kullanılan Aristotelesçi ders kitaplarının yerine geçmesi amacıyla hazırlamıştı. Felsefenin İlkeleri'nde güneş merkezli sistemin vurgusu, daha göreceli bir bakış açısıyla biraz yumuşatılmıştır.
"Dünya"nın son bölümü, 1662 yılında De Homine (İnsan Üzerine) adıyla ayrı olarak yayımlanmıştır.
Eserin geri kalan bölümleri 1664'te, tamamı ise 1677 yılında yayımlanmıştır.

Peki, bunların otorite ile bağlantısını nasıl yorumlayabiliriz diye soruyorum **Oya**'ya. **Oya** soruyla başlıyor cevabına, *"Orta çağda kilise ve krallık, reform ve rönesans sonrası Protestan çalışma ahlakıyla biçim alan, günümüzde ise sözde sonsuz özgürlükler alanı yanılsamasıyla iş gören otoritede ortak olan nedir? İnsan **hayranlık** veya **korku** duydukça otoriteyi tanıyor ama işte aralarından bazıları bu verilmiş huzurun yerine gerçeğin peşine düşmeyi seçiyor demiştik. Merak ve beraberinde cesaret isteyen arayış, soru sormanın doğasında var olan yanıtın belirsizliğine tahammülü gerektiriyor. Bir kez sormayı seçen insan artık o yanıtın ekseninde yani henüz bilmediği bir konumda varlığını sürdüreceğini peşinen kabul etmiş oluyor. Bu yeni eksen ile hem harekete geçme biçimi hem de içeriği etkileniyor. Artık alışılan gibi değil bambaşka bir şekilde aksiyon alma riski doğuyor. **Risk** diyorum, çünkü yönetim biçimleri ne olursa olsun, davranışlarını öngörebilecekleri popülasyonları murat ediyorlar hatta otoritelerini bunu dayatarak arttırıyorlar. Çünkü otorite dediğimiz şey de insanlardan oluşuyor, onun varlığını sürdürmesi de etki ettiği ölçüde oluyor. İş böyle olduğunda soru soran, yanıtlar arayan, belirsizliği göze alan, şüpheci insan modeli hiçbir vakit otoritenin arzu ettiği model olmuyor. İşte o istenmeyen model insanın düşünce biçimi, **bilimsel düşüncedir**…"*

COVID-19 pandemisinde, özellikle aşılara karşı akıl almaz komplo teorilerini her geçen gün dillendiren şaklabanlara karşı, yönetenlerin kıllarının kıpırdamadığını hatırlayacaksınız. Ama aynı dönemde, **Prof. Dr. Kayıhan Pala** hakkında, COVID-19 pandemisiyle ilgili olarak, bir internet haber sitesinde yayımlanan söyleşisinde, **Bursa'daki COVID-19 vaka sayılarının gizlendiği**, **ölüm sayılarının açıklanmadığı**, **filyasyonun yetersiz olduğu** şeklindeki sözleri nedeniyle (bilimsel gerçekler siyasi otoriteyle çeliştiği için hedef gösterilerek), halkı **yanlış bilgilendirdiği, paniğe yönlendirdiği iddiasıyla**, Bursa Valiliği İl İdare Kurulu, Bursa

Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmuştu. Savcılık ise suç duyurusunu görevsizlik kararı ile Rektörlüğe göndermişti. Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü açtığı soruşturmayı tamamlayarak, **Pala**'nın açıklamasının, *"Herkes bilim ve sanatı serbestçe ögrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir"* düzenlemesini yapan Anayasa'nın 27. maddesi kapsamına uygun olduğu sonucuna varmıştı. **Bilimsel görüş açıklama hakkının baskılanması** anlamına gelen Bursa Valiliği İl İdare Kurulu'nun bu tavrı, hem ulusal hem de uluslararası tepki topladı. **Pala**'nın açıklamaları tamamen **bilimsel dayanaklı ve halk sağlığını önceleyen uyarılardı**. Sonunda soruşturma düşürüldü; düşürüldü ama bu olay **Türkiye'de bilimsel ifade özgürlüğüne yönelik tehditlerin** önemli bir örneği olarak hafızalarımıza kazındı.

Bilimin siyasi otorite ile çelişmesinin en çarpıcı biçimde işlendiği, 1882'de **Henrik İbsen**'in yazdığı **Bir Halk Düşmanı** oyunu ve bu şahane oyunu beyazperdeye **Arthur Miller**'in uyarlaması ve Alexander Jacobs'un senaryosuyla aktaran George Schaefer'in yönettiği ve **Steve MacQueen**'in başrolün hakkını verdiği filmi de anmak gerek. Kitap her ne kadar günümüzden 143 yıl önce yazılmışsa da günümüzde de otoriter yönetimlerin işlerine gelmeyen bilimsel gerçeklerle nasıl uğraştıklarının çok açık bir fotoğraf sergisidir.

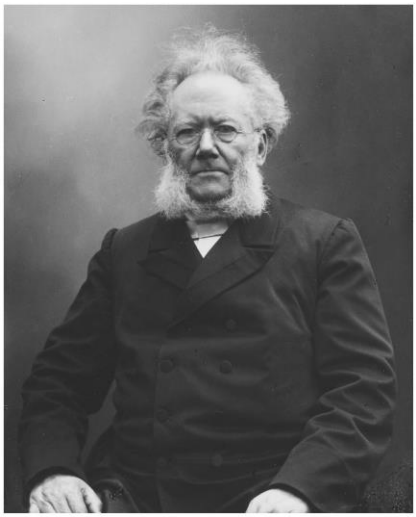

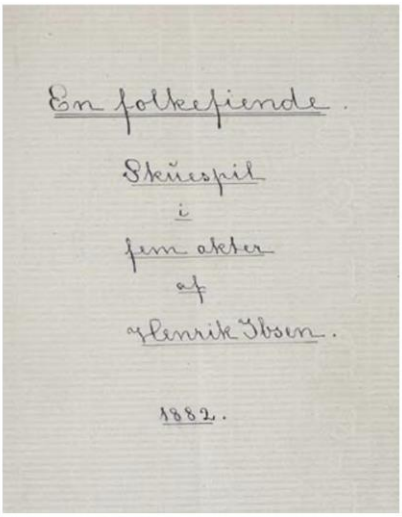

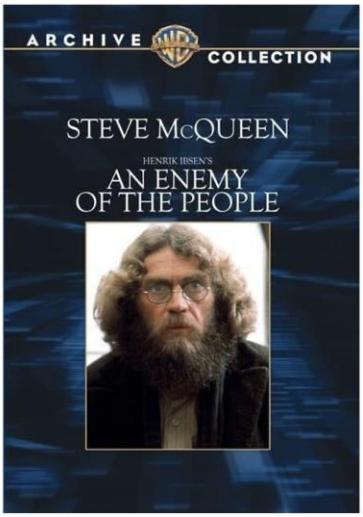

Norveçli yazar Henrik İbsen, İbsen'in oyununun el yazısıyla yazılmış kapak sayfası ve Steve McQueen'in başrol oynadığı Bir Halk Düşmanı filminin DVD kapağı, Wikimedia Commons

İbsen'in **Bir Halk Düşmanı** (orijinal Norveçce adıyla: *En folkefiende*) oyunu, **kişisel ve bilimsel dürüstlük ile toplumsal normlar arasındaki çatışmayı** konu edinir. Kasabanın yeni kaplıca tesislerinde halk sağlığını tehdit eden ciddi bir kirlilik tespit eden **Dr. Thomas Stockmann** hikayenin merkezinde yer alır. Gerçeği açıklama yönündeki cesur kararı, aralarında kasabanın güçlü siyasi figürü olan kardeşi **Peter Stockmann**'ın da bulunduğu yerel yöneticilerin sert tepkisiyle karşılaşır. **Dr. Stockmann**'ın yerel gazeteye konu ile ilgili yazdığı yazı belediye başkanı kardeşi tarafından engellenir, bunun üzerine **Dr. Stockmann**, kasaba halkını doğrudan bilgilendirmek amacıyla bir toplantı düzenler. Ancak gazeteci **Aslaksen** ve belediye başkanı bu toplantıda doktorun konuşmasını engeller. Başkan, doktorun kasabanın gelişimini tehdit ettiğini öne sürerek onu **"halk düşmanı"** ilan eder. Gelişen olaylar sonucu, doktorun kızı okuldan atılır. **Dr. Stockmann**'ın kasabadan ayrılacağı düşünülse de ailesinin desteğiyle **otoriteye karşı durmaya** ve kasabada kalmaya karar verir. Fonda ekonomik ve

çevresel kaygılarla boğuşan bir toplumun yer aldığı oyun, yerleşik sistemleri sorgulayan bireylerin ödediği **ağır bedelleri** gözler önüne serer. **İbsen** bu mücadeleyi anlatırken, **bilim ve gerçek ile çıkarcılık arasındaki gerilimi** çarpıcı bir şekilde vurgular.

Oya burada lafa giriyor ve bunların onda çağrıştırdıklarını söylüyor, *"**İbsen** hep bu işlere kafa yormuş demek! Yaban Ördeği isimli oyununda da Dr. Relling'e **'Sıradan bir insanın hayatında inandığı yalanları elinden alırsanız, onun mutluluğunu da elinden almış olursunuz'** dedirtir."*

Dünya yine de dönüyor, ama dünyanın hala döndüğünü söyleyecek Dr. Stockmannların ayağa kalkması gerek…

Sağlık araştırmalarında güç dinamikleri

Uluslararası bağımsız bir girişim ve inisiyatif olarak 1987 yılının sonuna doğru kurulan **Temel Ulusal Sağlık Araştırmaları Komisyonu (Commission on Essential National Health Research)**, gelişmekte olan ülkelerde insanların sağlığını iyileştirmeyi amaçlamıştı. Bu amaç, bütün dünyada büyük ölçüde göz ardı edilmiş olsa da araştırmanın bu hedefe ulaşmada olağanüstü bir güce sahip olduğu inancına dayanıyordu.

Komisyonun üyeleri farklı ülkelerden ve disiplinlerden gelen şu uzmanlardan oluşuyordu: **John R. Evans** (Kanada) başkan, **Gelia T. Castillo** (Filipinler) başkan yardımcısı, **Fazle Hasan Abed** (Bangladeş), **Sune D. Bergstrom** (İsveç), **Doris Howes Calloway** (ABD), **Essmat S. Ezzat** (Mısır), **Demissie Habte** (Etiyopya), **Walter J. Kamba** (Zimbabve), **Adetokunbo O. Lucas** (Nijerya), **Adolfo Martinez-Palomo** (Meksika), **Saburo Okita** (Japonya), ve **V. Ramalingaswami** (Hindistan). Komisyonun çalışmaları Avrupa, Kuzey Amerika, Asya ve Latin Amerika'dan gelen, 16 farklı bağışçının oluşturduğu çeşitliliğe sahip bir grup tarafından desteklenmişti.

Girişim 1990'da **Sağlık Araştırması: Kalkınmada Eşitlik İçin Temel Bağlantı** başlıklı raporunu yayınladı. Raporda komisyon, gelişmekte olan ülkelerde en çok görülen hastalık yükünü, gelişmiş ülkelerdeki insanların en çok görülen sağlık sorunlarına odaklanan araştırmalara yapılan yatırımlar ile kıyasladı ve aralarında büyük bir uyumsuzluk olduğunun altını çizdi. Dünyada sağlık araştırmaları için yapılan tahminen 30 milyar dolarlık harcamanın sadece yüzde 5'i olan 1,6 milyar doların, gelişmekte olan ülkelerdeki insanların sağlık sorunlarına ayrıldığını ve gelişmekte olan ülkelerde beklenen ömür ortalamasına ulaşamadan kaybolan yaşam yıllarının toplamının, tüm dünyada beklenen ortalama ömür sürelerini doldurmadan kaybedilen yaşam yıllarının yüzde 93'ünü oluşturduğunu rapor etti.

1987 yılının sonuna doğru kurulan Kalkınma İçin Sağlık Araştırmaları Komisyonu üyeleri

Komisyon, bazı önemli sağlık konularının ele alınmasına karşın, politika, sosyal bilimler, epidemiyoloji ve yönetim araştırmalarının görece ihmal edildiğini belirtti. Biyomedikal ve klinik araştırma girişimlerinin biraz daha güçlü olduğunu, ancak bu alanlardaki kapasite güçlendirme çabalarının mütevazı ölçekte kaldığını ve dar hedefli olduklarının altını çizdi.

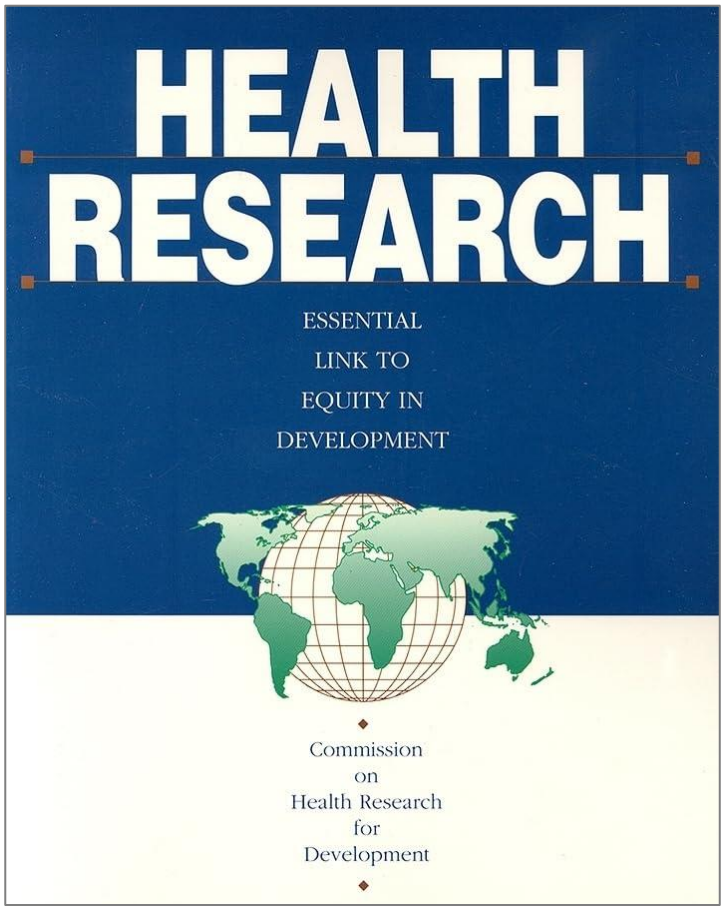

Yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerin dışında kalan ülkelerde, genel olarak, araştırma kapasiteleri oldukça sınırlı. Bu sınırlılık, tıpkı başka yerlerdeki araştırma bulgularını özümseme kapasitelerine benziyor. Sonuçta, ülkedeki sağlık sorunlarına çözüm üretecek,

politikaya yön verecek, biraz daha ileri giderek söyleyecek olursak, **küresel sağlığa katkıda bulunacak** kalitede, dişe dokunur bir çalışma ne yazık ki, çıkmıyor (ya da düşünülmüyor, planlanmıyor). COVID-19 pandemisi döneminde bile büyük artış gösteren araştırmalar ve yayınlar, bunun en açık örneğini oluşturuyor.

Kuşkusuz, bilimsel araştırma dünyası politik etkilerden bağımsız değil. Sonuçta araştırma öncelikleri araştırmacı bilim insanlarından çok, gücü (ve parayı) elinde bulunduran kesimlerce belirleniyor. Olay son kertede, ülkedeki sağlık politikasına kitleniyor. **Oya** da gerek sağlık ocağında gerekse devlet hastanesi polikliniğindeki deneyimlerinden yola çıkarak, en açık ifadeyle kalıcı bir sağlık politikamız olduğunu düşünmediğini söylüyor. **Oya**, *"Çünkü bana göre, bir konuda politika üretebilmek için, o konuda yeterli deneyim ve bilgi sahibi, bilimsel bakış açısına sahip, olaylara yalnızca kar-zarar ekseninden bakmayacak, kendi kişisel çıkarlarının peşine düşmeyecek, alınan kararların dünkü, bugünkü ve hatta yarınki sonuçlarını değerlendirebilecek bireylerin etkin olmaları beklenir."* diyor, *"Oysa bizde sistem, Tabip Odaları gibi işleyiş hakkında sahayı bilen kurumsal yapılardan, üniversitelerin halk sağlığı birimlerinden beslenmiyor hatta çoğu kez onları karşısına alıyor. İş böyle olunca günlük pratikte, **başvuranın anlık memnuniyetine endeksli**, çoklukla yetersizlikler nedeniyle sağlık personeli ile sağlık hizmeti almak isteyeni karşı karşıya getiren bir işleyiş, tabiri caizse **işletme bakışı** hüküm sürüyor. Bu gerçekçi bir politika olsaydı, politikanın kelime anlamı gibi **sorunların çözümü için izlenecek yol yöntem** diyebileceğimiz, samimi bir yaklaşımı içerirdi. Acaba **sorun** dediğimiz unsurlar da mı farklı? Farklı sorunlar tanımlandığında farklı değişkenleri test ettiğimiz gibi, araştırmaların da tıpkı işleyiş gibi günü geçiştirmeye yönelik olduğunu söyleyebilir miyiz?"*

Günü geçiştirmeye mi yönelik bilemiyorum, ama üniversitelerimizdeki halk sağlığı anabilim dallarında yapılan uzmanlık ya da doktora tez konularına baktığımda, çoğunlukla alana yeni bir soluk getirmeyen çalışmalarla karşılaştığımı, **Oya**'ya anlatıyorum. Bunu söylerken, bir uzmanlık ya da doktora tezinin yalnızca yeni bilgi üretmeyi hedeflemediğinin, aynı zamanda bir uzmanlık ya da doktora öğrencisinin bağımsız ve özgün bilimsel araştırma yapma yetkinliğini gösterdiği bir süreç olduğunun farkındayım. Elbette her tezin devrimsel sonuçlar sunması beklenmez, ancak çalışmanın en azından özgün bir bakış açısı, yeni bir bulgu ya da literatürdeki bir boşluğu doldurması gerekir.

Üniversitelerin tez veri tabanlarına baktığımda, çoğu konunun oldukça yüzeysel olduğunu, bazı tezlerin ise kullanılan yöntem açısından bile stajyer araştırması seviyesini aşmadığını görüyorum. Türkiye'den ayrılmadan bir yıl önce doçentliğe başvurduğumda sunduğum yayın dosyam, o dönem için yenilikçi sayılabilecek, halk sağlığı alanında öncü nitelikteki **nitel** araştırmalarla doluydu. Planlayıcısı ve yazarı olduğum bu çalışmalar, anlamlar, yorumlar, duygular, deneyimler ve süreçlere odaklanan; gözlem, derinlemesine görüşme, odak grup ve belge analizi gibi niteliksel yöntemlerle yürütülmüştü. Uzmanlık eğitimi sırasında yaptığım tez çalışmasıyla bir araştırma sorusunu tanımlayabildiğimi, bu soruya uygun bir çalışma tasarlayıp uygulayabildiğimi, veri toplayıp analiz edebildiğimi ve tüm bunları sınırlı zaman ve kaynaklarla gerçekleştirme becerisine sahip olduğumu gösterdiğimi düşünerek, dolayısıyla artık kendimi ispatlama kaygısı taşımıyordum. Bu heyecan verici niteliksel araştırma yöntemlerine tutkuyla bağlanmış ve bir süredir tüm emeğimi bu alana hasretmiştim.

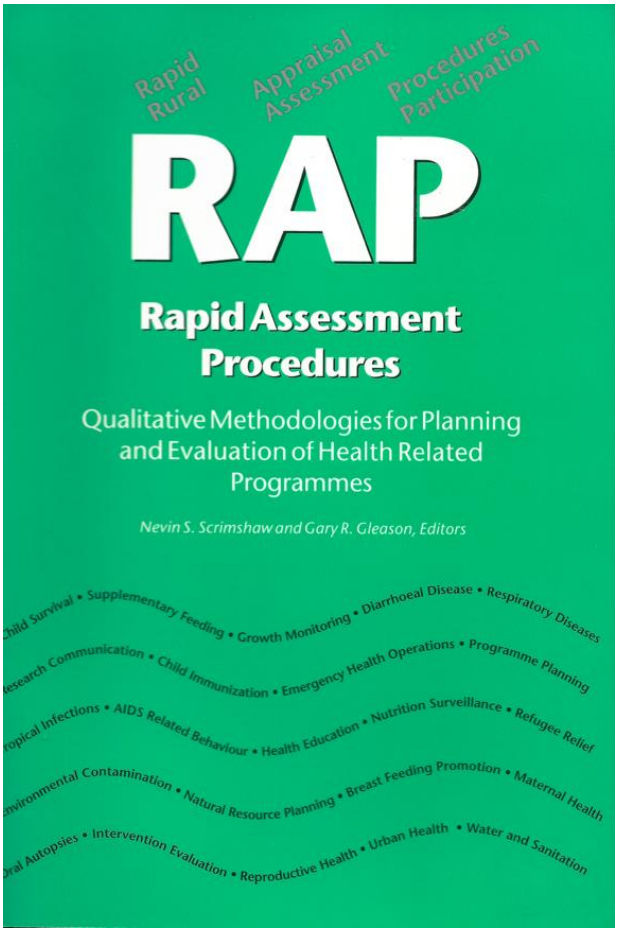

Dosyamda, nitel araştırma yöntemlerinin bilim dünyasındaki yerini sorgulayan, ***Araştırma Dünyasında Ateşkes: Üç Açılı Değerlendirme*** başlıklı yazımın yanı sıra, **Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Uluslararası Beslenme Vakfı** tarafından yayımlanan ***RAP (Rapid Assessment Procedures) – Sağlıkla ilgili programların planlanması ve değerlendirilmesi için nitel metodolojiler*** kitabında, veri toplamada videonun rolünü ele alan, bana ait kısa bir bölüm de yer alıyordu. Dosyama ve çalışmalarımın özgünlüğüne o kadar güveniyordum ki, jüri başkanının, *"Dosyanı inceledik, daha fazla niceliksel araştırma yapman lazım"* diyerek beni dışarı davet etmesi karşısında öyle büyük bir şok yaşadım ki, o an ne söyleyeceğimi bilemedim. Ancak bu olumsuz değerlendirmeyi yanıtsız bırakmak içime sinmedi. Dışarıda birkaç dakika soluklandıktan sonra, kapıyı aralayarak başımı içeri uzattım ve **'Bu aldığınız kararla hayatımı değiştireceğinizi sanıyorsanız, yanılıyorsunuz'** diyerek, kapıyı kapattım.

O sözleri söyleyen profesör, dosyamda yer alan ve yayımlanmış ilk niteliksel çalışmamın sonuçlarını daha önce Sağlık Bakanlığı'nda sunduğum bir toplantıda da sorgulamış, çalışmanın geçerliliğini küçümseyerek, **'Nerede bunun ki-kare testi?'** diye sormuştu. O an, veri toplarken kullandığımız videoyu yeniden oynatarak, konuşan annenin yüzünde videoyu durdurmuş ve **'Hocam, annenin gözlerine bakın. İşte size ki-kare testi'** demiştim.

Beni asıl üzen ve içime oturan şey ise; **neden** ve **nasıl** sorularına yanıt arayan, ülkemizde henüz yeni sayılabilecek bir araştırma yöntemine öncülük edişimin, uzmanlık eğitimim sırasında hocam olan o profesör (ve jüri) için hiçbir değer ifade etmemesiydi.

Oya, *"Peki, sonra ne yaptın?"* diye soruyor. *"Ne mi yaptım?"* diyorum, *"Sadece niceliksel araştırmaların geçerli olduğuna inanan bu anlayışa bir yanıt olarak, bir yıl içinde sekiz araştırma yayımladım. İçerik olarak derin sayılmayacak, ama istatistiksel analizlerle dolu, tamamen sayısal çalışmalardı. Biliyorsun, yeniden başvurduğunda aynı jüriyle karşılaşmıyorsun; yeni bir jüri atanıyor. Bu yeni jüri, dosyamı çok beğendi, ama bu beğeni, son yılda yaptığım nicel çalışmalarla ilgili değildi. Bunu jüri başkanı, her zaman saygıyla andığım **Prof. Dr. Nevzat Eren** açıkça ifade etti çünkü. Sözlü sınav sırasında dosyamda çok sayıda nitel araştırma bulunduğunu ve bunun halk sağlığı açısından çok değerli olduğunu vurguladı. Özellikle **Araştırma Dünyasında Ateşkes** yazımdan yola çıkarak, nitel ve nicel araştırmalarda aynı konunun farklı açılardan nasıl ele alınabileceğini değerlendirmemi istedi."*

"Sonunda doçent oldum. Oldum ama, her ne kadar akademide kalmak gibi bir niyetim olmasa da bir yıl boyunca, ilk jüride yer alan halk sağlığı hocalarının arzu ettiği oyunu oynamak zorunda kalmıştım" (hayatımda önemli yeri olan birkaç halk sağlığı hocasını tenzih

ederim). *“Ama olsun,”* diyorum, *“hayatımı değiştiremediler. Niteliksel araştırmalara duyduğum tutkudan hiç vazgeçmedim.”*

Karikatür: Yakup Karahan

Sözü tekrar sağlık politikalarına ve halk sağlığının çalışma önceliklerine getiriyorum. **Oya** da *“Sağlık politikalarının değişen hükümetlerden bağımsız değişmezleri olmalı”,* diye düşündüğünü söylüyor. **Oya**, *“Burada ülkenin coğrafi koşullarının, sosyoekonomik dinamiklerinin, küresel değişimlerle (göç gibi, pandemi gibi) etkileşiminin göz ardı edilmesini kastetmiyorum tabii ki”* diyor, *“Bununla her coğrafyanın kendi risk faktörlerinin, yapılacak araştırmaların seçiminde daha etkin olmasını söylemeye çalışıyorum. Sağlık ve eğitim alanında yapılacak harcamaların, ülke ne denli sıkışık ve dar boğazda olursa olsun, geleceğe güvenle bakabilmek adına öncelikli olmaları gerektiğini düşünüyorum. Aksi olduğunda, uzun vadede çok daha ağır bedeller ödeneceğini gördük, göreceğiz…”*

Uluslararası kuruluşlarda bile araştırma öncelikleri, çoğu zaman, kurumu destekleyen bağışçı ülkeler ya da kuruluşların kendi öznel gündemlerine göre belirleniyor. Kurumların, kendi önceliklerine uygun araştırmalar için donörleri ikna ederek fon sağlaması ise oldukça nadir bir durum. Dünya Sağlık Örgütü'nde (DSÖ) görev yaptığım yıllarda, aşı programlarının temelini oluşturan lojistik sistemler konusunda, sayısız proje önerisi geliştirdim. Ancak bu projeler ya DSÖ içinde kabul görmesine karşın bağışçılara ulaşamadı ya da yeterli siyasi ya da kurumsal baskı sağlanamadığı için yanıtsız kaldı. Bu durum, ancak Bill Gates'in Vietnam'a yaptığı bir ziyaretle değişti. Gates, merkez aşı deposunu gezdiğinde –ki aslında Vietnam'daki bu depo kötü durumda sayılmazdı–, gördükleri karşısında ekibine dönerek şu tepkiyi verdi: *"Benim verdiğim aşıları böyle mi yönetiyorlar? Bu işi halledin!"* İşte bu cümle, yıllardır destek bulamayan lojistik sistemlerinin iyileştirilmesine yönelik **Optimizasyon** projesinin**,** DSÖ önderliğinde bir gecede doğmasına neden oldu.

Ülkelerin ya da kuruluşların, bağışçıların katkılarına göre programlarını şekillendirmeleri, önceliklerini bu doğrultuda belirlemeleri oldukça yaygın bir davranış. Ancak, zaman zaman bunun tersi durumlar da yaşanabiliyor. Örneğin, 1993 yılında UNICEF aracılığıyla Romanya'da, bağışçıların neden olduğu kaotik durumu düzenlemek amacıyla yapılandırılan bir oluşumda, danışman olarak kritik bir görev üstlenmiştim. Hangi bağışçının ne amaçla ve ülkenin neresine yardım yaptığı/yapacağı bilgisini, karar vericilerin kullanabileceği şekilde gösteren, zamanla güncellenebilen ve görsel olarak izlenebilen dinamik bir veri sistemi kurmuştuk.

Bu sistemle birlikte, bağışların kabul edilme sürecinde köklü değişiklikler yapıldı. Yeni kurulan **Romanya Bilgi Koordinasyon Merkezi (Romanian Information Clearinghouse)** aracılığıyla, her bağışçıya bazı yardımların neden kabul edilemeyeceği açıklanabiliyor, hangi konulara ve bölgelere öncelik verilmesi gerektiği, somut verilere dayanarak dinamik haritalar önünde tartışılabiliyordu. Böylece bağışçılar, kendi istedikleri alana ve bölgeye yardım yapamaz hale geldiler. Bağış süreci, ülkenin öncelikleri doğrultusunda **Romanian Information Clearinghouse** tarafından yönetilmeye başladı. Yardımlar disipline edildi, ihtiyaçlara göre yönlendirildi. Aynı zamanda, o dönemde yapılan bilimsel çalışmalar da ülkenin ihtiyaç ve önceliklerine göre şekillendirildi.

Bilimsel çalışmalarda bir de olayın yerel sınırlarını aşan, küresel boyutu var. Aslında Türkiye'nin, yalnız ülkeye değil, küresel anlamda dünyanın önemli sağlık sorunlarına da çözüm ürettiği çalışmalarının olduğunu biliyoruz. Bir zamanlar **İnsan Üremesinin Hizmet Boyutları Üzerine Araştırma ve Eğitim Konusunda DSÖ İşbirliği Merkezi** olan **Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı Çubuk Eğitim ve Araştırma Bölgesi**'nde yürütülen gebelik döneminde risk yaklaşımı araştırması, benim bildiğim, bu ülkeden çıkarak küresel sağlığa damgasını vurmuş ender çalışmalardan biridir. **Doğum öncesi bakıma yönelik risk temelli**

yaklaşım, yüksek komplikasyon riski taşıyan kadınları belirleyip öncelik vererek, bakımı rasyonelleştirmeyi ve böylece sonuçları ve verimliliği iyileştirmeyi amaçlamıştı. Özellikle düşük kaynaklara sahip toplumlar için uygun bir modeldi. Bu yaklaşım, gebelik döneminde **herkese uyan tek beden** modeline meydan okumuş ve daha sonra küresel olarak benimsenen **odaklanmış doğum öncesi bakım (Focused antenatal care - FANC)** için zemin hazırlamaya yardımcı olmuştu. Bu projede Türkiye'de yapılan risk yaklaşımı araştırmasının başındaki iki kilit isim, **Prof. Dr. Nusret Fişek** ve **Prof. Dr. Ayşe Akın,** danışman olarak görev aldı.

Prof. Dr. Ayşe Akın'ın öncülüğünde aynı merkez tarafından yürütülen bir dizi temel ve ulusal sağlık araştırması arasında, **Nüfus Planlaması Yasası**'nda önemli değişikliklere zemin hazırlayan çok değerli yöneylem araştırmaları da yer alır. Bu çalışmalar, hemşire ve ebelerin aile planlaması eğitimi aldıktan ve sertifikalandırıldıktan sonra **rahim içi araç** uygulayabilmesine; pratisyen hekimlere ise **menstrüel regülasyon-Karman aspirasyonu** yöntemiyle erken dönemde gebelik sonlandırma yetkisinin, belirli bir kurs programının ardından sertifikalandırıldıktan sonra verilmesine olanak sağlamıştır. Türkiye'de örnek bir aile planlaması eğitim merkezinin oluşturulması, eğitimin uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi ile bu merkezlerin standardize edilerek ülke düzeyinde çalışmaya açılması, bu çalışmalar sayesinde sağlanmıştır.

Sonraları, **Çubuk Eğitim ve Araştırma Bölgesi** ve diğer üniversitelerin benzer halk sağlığı araştırma ve uygulama merkezleri, Sağlık Bakanlığı tarafından mevcut protokolleri iptal edilerek kapatılmıştır. Ancak daha sonra, özellikle hekim ve diğer sağlık personelinin saha eğitimlerinin yapılması için duyulan gereksinim nedeniyle ve ciddi çabalar sonucu imzalanan protokollerle tekrar oluşturulsalar da mevcut Sağlık ve Eğitim Araştırma Bölgeleri, eski etki ve fonksiyonlarını önemli ölçüde kaybetmişlerdir.

Küresel sağlık anlamında Türkiye'den önemli araştırmaların mimarı, Hacettepe Üniversitesi Halk Sağlığı uzmanlık eğitimimde üzerimde büyük emekleri olan **Prof. Dr. Ayşe Akın**'ı, bu önemli rolüne duyduğum sonsuz saygı nedeniyle **Oya**'nın yanı sıra bu söyleşimize konuk ettim. **Ayşe Hoca**'mın, kadın sağlığı ve üreme konusundaki bu çalışmaları ile dünya çapında saygın bir yere sahip olduğunu belirtmeliyim.

Öncelikle **Ayşe Hoca**'ma araştırma ve eğitim bölgelerinin nasıl kapatılabildiğinin hikayesini sordum. **Ayşe Hoca**, 1980'de artık dünyada neoliberal politikaların her alanda son derece baskın olmaya başladığını hatırlatarak, *"Bu politikaya göre sağlık da meta gibi görülmeli ve hizmetler **hak temelli** olmak yerine **kazanç** temelli olmalıydı"* diye devam etti. *"Türkiye'deki hükümetler bu yaklaşıma epey direndi, ancak Türkiye'yi bir pazar olarak gören emperyal bakış/davranış hiç vazgeçmeden yolunda yürüdü; iniş çıkışları olmakla beraber 1985'ten sonra temel çaba, 224 sayılı sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi hakkındaki yasayı hedef alan, onu ortadan kaldırmaya yönelik adımların hızlandırılmasına verildi. Liyakatsiz yöneticiler sayesinde sistemin yönetilmemesinin sonucunda politik müdahaleler arttı. En temel hedef de **iyi modellerin, örneklerin ortadan kaldırılması** idi. İşte burada 25 yıl **Etimesgut**, 15 yıl devam eden ve bilinirliği-tanınırlığı çok iyi olan **Çubuk Sağlık Eğitim Bölgeleri** başarılı örnekler olarak, savunuculukta mevcut politikacılar için birer engeldi ve ortadan kaldırılmaları lazımdı. Diğer üniversitelerin de benzer birimleri açmalarıyla Bölgelerin sayısı giderek artmıştı ve hepsi değişim için engel olarak görülüyordu."* **Ayşe Hoca**, 1992-1997 yılları arasında Sağlık Bakanlığı'nda **Ana ve Çocuk Sağlığı Genel Müdürü** olarak, artıları ve eksileri içeriden de dışarıdan da çok iyi görebiliyordu, daha doğrusu yaşıyordu…

Birleşmiş Milletler'in koordine ettiği, Mısır'ın başkenti Kahire'de düzenlenen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nın 25'inci yıl dönümünde düzenlenen ICPD Nairobi Zirvesi'nde, 1994'ten bu yana uluslararası nüfus ve kalkınma alanına sunduğu katkılardan dolayı ödül alan Prof. Dr. Ayşe Akın, teşekkür konuşmasında (2019)

*"**En iyi uygulama (best practice)** olarak nitelenebilecek bu uygulamaların ortadan kaldırılması, zamanın Sağlık Bakanı **Halil Şıvgın**'ın temel misyonu idi; bunun için her yolu denedi. Bu bölgelerin kapatılması ile ciddi bir savunuculuk mekanizması da yok edilmiş oldu. Uygulama bölgelerinin kapatılmasının temelinde yatan neden buydu. Politik iktidar kararlıydı, ancak burada üniversitenin de yapılan bu yanlışa ciddi bir direnç gösterdiği söylenemez."*

Türkiye'de iktidarların, üreme sağlığına yönelik müdahalelerini yalnızca politik bir tercih değil, kadın bedeni üzerinde mutlak denetim kurma arzusunun da bir aracıdır. **"En az üç çocuk"** dayatmasıyla başlayan süreçte, **kürtaj** ve **sezaryen** gibi temel sağlık hizmetleri ideolojik gerekçelerle hedef alınmış; kamu hastanelerinde kürtaja erişim neredeyse olanaksız hale getirilmiştir. **Aile planlaması hizmetleri** sistematik biçimde tasfiye edilirken, cinsel sağlık eğitimi bilinçli olarak yok sayılmış, kadınların bedensel özerkliği siyasi otoritenin müdahalesine açık hale getirilmiştir. Bu yaklaşım, kadınların üreme/ürememe haklarını gasp eden, bedenleri ve yaşamları üzerinde tahakküm kurmayı amaçlayan otoriter bir nüfus mühendisliğine dönüşmüştür.

Ayşe Hoca, konuyla ilgili uygulamaların işlevsiz hale getirilmesinin, özellikle 2002'de Türkiye'de iktidar değiştiğinde başladığını söylüyor. *"Politik iktidarın kadına-doğurganlığa bakışı, bizlerin bile boyutlarını öngöremediğimiz kadar olumsuz bir yönde oldu. 2005 yılına dek **Avrupa Birliği**'ne **girme hevesi** ile bazı yasalarda, sivil toplum kuruluşlarının da baskısı ile kadın hakları bağlamında medeni kanun, ceza kanunu ve kadına yönelik şiddetle mücadeleye yönelik sıfır tolerans stratejisi gibi genelgelerle birlikte giden bir dizi **eşitlikçi** adım atıldı. Ancak, egemen politik görüş, hep **kadını çalışma yaşamından koparmak**, **doğurganlığını teşvik ederek eve kapatmak**- **sosyal yaşamdan olabildiğince uzaklaştırmaktı** (türban ya da başörtüsü bile bunun bir parçası olarak kullanıldı). Bu adımların toplum yönünden en meşru*

*kabul edilebilecek söylemi ise Türkiye'de yaşlı nüfusun artması, doğurganlığın azalması ve bunun bir beka sorunu olduğudur. Zamanın Sağlık Bakanı **Recep Akdağ,** 2007 yılında açıkça **'Türkiye'de üreme sağlığına evet, aile planlamasına hayır'** diye demeçler veriyordu. Tabii bizler de doğurganlık konusunun bireylerin özgürce karar verecekleri bir üreme hakkı olduğu şeklinde savunuculuk faaliyetleri yürüttük. O ara Başbakan olan **Erdoğan,** her kadına en az 3, daha iyisi 5 doğum önerisini ifade etti. **'Kürtaj cinayettir'** söylemi de diğer nitelemelerinden biriydi. Bütün bunların yanı sıra 2004 yılında Düzce'de pilot proje olarak başlatılan **Sağlıkta Dönüşüm- Aile Hekimliği** sistemi, 2011 yılında tüm Türkiye'ye genellendi. Birinci basamakta verilmesi istenilen hizmetlere **performans puanı** verildi, ama istemediklerine vermediler – doğum öncesi bakımın performans puanı varken aile planlaması hizmetlerinin performans puanı olmaması gibi."*

*"Sözünü etiğim iki faktör, **kadına bakış toplumsal cinsiyet faktörü** ve **sağlık sistemi,** irdelediğimiz konularda kilit unsurlardır. Şu anda parası olanlar bu hizmetleri özelden alıyor, olmayanların henüz ne yaptığını tam olarak bilemiyoruz. Ya planlamadığı çocuğu doğuruyor ya da sağlıksız koşullarda düşük yapmaya teşebbüs ediyor olabilirler. **Kadına yönelik şiddete sıfır tolerans** denilen ülkemizde **her gün en az bir kadın öldürülüyor**. İstihdamda da kadın çalışan oranı giderek geriliyor. Hatırlarsın, cinsiyet temelli ayrımcılığın ve şiddetin hız kesmeden devam ettiği ülkemizde, ilk imzacısı olduğumuz hatta kısaca **İstanbul Sözleşmesi** diye bilinen **Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi**'nden imzamızı, 2021 yılında anlaşılmaz gerekçelerle geri çektik."*

Oya'yla konuşurken söz dönüp dolaşıp, üreme sağlığı gibi konuların tarihsel olarak dinsel, ahlaksal, siyasal ve toplumsal değerlerle iç içe oluşundan girip, bilimsel kararların üzerinde sürekli bir toplumsal tartışma ve siyasi manipülasyon baskısı oluşundan geçip, Sağlık Bakanlığı'nın COVID -19 pandemisi boyunca bilimi nasıl araçsallaştırdığı, bağımsızlığını ise sistematik biçimde nasıl tırpanladığı konusuna geldi. **Oya**, bunun en çarpıcı örneğinin **Sağlık Bakanlığı**'nın, etik kurullara herhangi bir başvuru yapılmadan önce COVID -19 ile ilgili araştırmalar için izin alma zorunluluğu getirmesi ve bu engele takılan **Türk Toraks Derneği**'nin **Lancet**'te süreci anlatan yazısı olduğunu hatırlatıyor (Lancet'teki yazının Türkçe çevirisini okumak için link). Pandemi boyunca kamuya açık olması gereken verileri bile kendine saklayan Bakanlık, toplanan verilerden sorumlu bakan yardımcısının da aralarında olduğu ve etik anlamda büyük sorunlar taşıyan araştırmalara izin verirken, **Türk Toraks Derneği**'nin desteğiyle girişilen ve 100 araştırmacının görev aldığı, 50 merkezden toplanacak verilerin değerlendirilmek istendiği projeye "Hayır" demişti.

COVID döneminde, virüsün en ölümcül arazları gösterdiği göğüs hastalıkları gibi teknik bir alanda bile Sağlık Bakanlığı'nın bilimsel çalışmaları engellemesi, siyasetin bilime ve özellikle sağlık alanına müdahalesinin yalnızca değer çatışmalarıyla açıklanamayacağını gösteriyor. Bu tür engellemelerin temelinde birkaç katmanlı siyasi ve bürokratik mantık bulunuyor. Her şeyden önce kriz dönemlerinde bilgi, siyasi iktidar için stratejik bir kaynak haline geliyor (**bilgi kontrolü = gücün kontrolü)**. Bilimsel veriler, hükümetin başarısızlıklarını açığa çıkarabileceği gibi, kamuoyu nezdinde güven kaybına da yol açabiliyor. Bu nedenle iktidar bilgi üretimini denetleyerek, **resmi gerçekliği** inşa etmeyi tercih ediyor.

Interference in scientific research on COVID-19 in Turkey

Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2), as it was later named, was first identified in Wuhan, China, on Jan 7, 2020.[1] Over the following months, the virus rapidly spread throughout the world. The disease, COVID-19, was characterised as a pandemic by WHO on March 11, 2020. On the same day, the Turkish Ministry of Health reported the first case in Turkey.[2] According to the Global Initiative on Sharing All Influenza Data platform, which analyses the genomic epidemiology of SARS-CoV-2, the disease reached Turkey mainly through Iran, with whom Turkey has strong commercial and touristic ties, and Saudi Arabia, where thousands of Turkish citizens travelled to visit the holy places until mid-March, 2020.[3]

2 months after the first case, on May 11, 2020, the Turkish Ministry of Health declared that the number of COVID-19 cases had reached 139 771, with 3841 deaths.[2] However, the excess mortality for Istanbul alone during this period was 4209 deaths. From 2016–19, the average number of deaths that occurred in Istanbul was 23 232 for the period of March 11 to July 5.[4] In 2020, this figure went up to 27 955 deaths. The excess mortality found between March 11 and July 5, 2020, in Istanbul was 4723 deaths.[4] There were at least 1952 unexplained deaths. However, the officially reported COVID-19 mortality in the same period was 2771 deaths.[5]

Because no other serious mass health events were recorded at that time, this discrepancy could be explained by non-compliance with WHO codes from the International Classification of Diseases (tenth edition).[6] The official reporting system of Turkey only covered PCR-positive cases. As of July 27, 2020, Turkey ranks fourth in the European region for cases of COVID-19, with a total number of 225 173 patients and 5596 COVID-19 deaths,[7] as reported by the Ministry of Health on the basis of PCR-positive cases alone.[8]

The establishment of a scientific board and full coverage of treatment, and the encouragement of research by the Ministry of Health and funding bodies such as the Scientific and Technological Research Council of Turkey and the Health Institutes of Turkey were admirable steps taken by the authorities in the beginning of the pandemic. However, tension soon started building among the public sector and medical and scientific organisations due to the Ministry of Health's lack of transparency, its reluctance to share basic data, and its refusal to collaborate. There were also concerns about the shortage of personal protective equipment for health-care workers.[8]

The final stroke came with the control of COVID-19 research by the Ministry of Health. Despite the great interest in research on COVID-19 in Turkey by researchers and physicians, the Turkish Ministry of Health announced a mandatory application for permission for research on COVID-19, before any application is made to ethics committees.[9] This unprecedented decision was against the Constitution[10] and laws regulating research activities in Turkey. It appears that most submitted projects have been approved by the Ministry of Health, but some projects, including a large, multicentre observational study by the Turkish Thoracic Society, have been rejected without any clear explanation.

The regular procedure for research activities in Turkey is well defined. In keeping with the international regulations, researchers must get approval from the independent ethics committee. The Turkish Constitution clearly states that "everyone can learn science and art freely and has the right to teach, explain, disseminate and research in these areas".[10] The Science Academy, a member of the International Science Council, has highlighted this fact.[11] The Turkish Medical Association and other professional medical organisations made a declaration through a press conference and urged the Ministry of Health to cancel their decision.

In conclusion, we, as respiratory physicians and scientists, are worried about the restrictions imposed by the Turkish Ministry of Health on independent research about the COVID-19 pandemic in Turkey, and we sincerely hope that the Ministry of Health's decision will be taken back in compliance with the Turkish Constitution.

We declare no competing interests. All authors are affiliated with the Turkish Thoracic Society: HB is the President, NK is the Foreign Relations Chair, and OE is the Head of the Working Group on Health Policies, OK is the Co-Editor in Chief of the Turkish Thoracic Journal, AS is a member of the Auditing Board, and ED is a member.

Hasan Bayram, Nurdan Köktürk, Osman Elbek, Oğuz Kılınç, Abdullah Sayıner, Elif Dağlı, on behalf of the Turkish Thoracic Society
hasantoraks@gmail.com
Turkish Thoracic Society, Ankara, Turkey

1 WHO. Novel coronavirus—China. 2020. https://www.who.int/csr/don/12-january-2020-novel-coronavirus-china/en/ (accessed July 27, 2020).
2 Ministry of Health of Turkey. Current status in Turkey. 2020. https://covid19.saglik.gov.tr (accessed May 20, 2020).
3 Global Influenza Surveillance and Response System. Genomic epidemiology of hCoV-19. 2020. https://www.gisaid.org/epiflu-applications/next-hcov-19-app/ (accessed May 20, 2020).
4 The Istanbul Metropolitan Municipality Death Information Inquiry. 2020. https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-buyuksehir-belediyesi-vefat-sorgulama (accessed May 20, 2020; in Turkish).
5 Ministry of Health. COVID-19 weekly situation report 29/06/2020—05/07/2020 Turkey. 2020. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/37862,covid-19-weekly-situation-report-29062020---05072020pdf.pdf?0&_tag1=8C3F5C6E9B0E4630704978AA6888151EEE4AFC99 (accessed July 28, 2020).
6 WHO. International guidelines for certification and classification (coding) of COVID-19 as cause of death. 2020. https://www.who.int/classifications/icd/Guidelines_Cause_of_Death_COVID-19-20200420-EN.pdf?ua=1 (accessed May 20, 2020).
7 WHO. Coronavirus disease (COVID-19) situation report—117. 2020. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200516-covid-19-sitrep-117.pdf?sfvrsn=8f562cc_2 (accessed July 27, 2020).

Türkiye'de sağlık sisteminin uzun süredir merkeziyetçi ve hiyerarşik bir yapıya dayandığını biliyoruz. Bakanlığın kendi kontrolu dışında hiçbir şeye tahammülü yok. Bunun ötesinde, COVID döneminde vaka verilerinin gizlenmesi, bağımsız hekimlerin susturulması ve meslek örgütlerinin dışlanması, **halk sağlığının değil, siyasi imajın önceliklendirildiğini** gösterdi. Dolayısıyla bilimsel araştırma, gerçekleri ortaya çıkaran, halkı bilgilendiren değil, iktidarın kontrolünde kalan bir alan olmalıydı. Her ne kadar Pandemi Bilim Kurulu kurulmuşsa da ilgili politikalar çoğu kez siyasal kararlarla yürütüldü. Özetle bakanlık, çalışmayı kimin/kimlerin yapacağına bakıp karar vermek istiyordu. Bakanlığın **her "hayır"ı, "bilimsel çalışma mı, muhalefet mi yapıyorsunuz?" anlamına geliyordu**.

Toplumsal, kültürel ve politik bağlamda bilim

Bilim, ideolojileri doğrulamak için kamusal söylemde silah olarak kullanılabilir ya da bilimin inkarı popülist ya da elitizm karşıtı siyasi stratejilerin bir parçası haline gelebilir. Dolayısıyla,

bilimsel öneriler bazen göz ardı edilmiş, ertelenmiş, ekonomik ya da siyasi çıkarlar uğruna manipüle edilmiş olabilir. COVID-19 pandemisi döneminde, hatırlanacağı gibi, maskelerin, aşıların ve sokağa çıkma yasaklarının siyasileştirilmesi, bilimin siyasi baskı altında kalmasının açık bir örneğiydi. Yani aslında bilim ideal olarak **gerçeği arıyor**, ancak siyaset boş durmayıp gücü elinde tutmakla meşgul. Bu ikisi çarpıştığında da dürüstlük, güven ve ilerleme riske giriyor.

Yani, bilim aslında tamamen nesnel değil. Bilimi şekillendiren unsurlar var; soruları kimin sorduğu, araştırmaları kimin finanse ettiği, neyin "önemli" sayıldığı, kültürel değerler ve varsayımlar gibi. Avusturyalı filozof **Paul Feyerabend,** tek bir bilimsel yöntemin olmadığını ve bilimin doğası gereği kültüre ve politikaya içkin olduğunu iddia ediyor. Yani **Feyerabend**, bilimsel bilginin elde edilmesinde tek, evrensel ve her zaman geçerli olan bir **bilimsel yöntem** bulunmadığını savunuyor. **Feyerabend**'e göre **bilim**, yalnızca objektif deney ve gözleme dayanan **tarafsız** bir etkinlik değil; aynı zamanda **yaşandığı toplumsal, kültürel ve politik bağlamlardan etkilenen bir insan faaliyetidir**. Bu nedenle, bilimsel gelişmeler yalnızca mantık ya da gözlem yoluyla değil, zaman zaman inançlar, ideolojiler, güç ilişkileri ve tarihsel koşullar gibi etkenlerle de şekillenebilir. Bu anlamda **Feyerabend** bu görüşüyle, bilimin doğasını mutlaklaştıran anlayışlara karşı çıkarak, bilimsel ilerlemenin çoğulcu hatta bazen kaotik yollarla gerçekleştiğini öne sürüyor.

Feyerabend'in ilkin 1975'te yayınlanan ***Yönteme Karşı*** adlı kitabının temel tezi, **bilimsel yöntem diye tek bir şeyin aslında var olmadığı** ve bilimsel uygulamalara **tek bir yöntem kuralı dayatmanın uygun olmadığıdır.** Bunun yerine **Feyerabend**, **her şey kabul edilebilir (*anything goes*)** yaklaşımını savunur; yani bilim insanlarının, kendilerine ilginç gelen herhangi bir araştırmayı özgürce yürütebilmeleri gerektiğini söyler. Bu anlamda kitap, bilimsel bilgiye ulaşmanın ve bilimsel uygulamaların yalnızca belli başlı, evrensel ve akla dayalı kurallara göre ilerlemesi gerektiğini savunan **rasyonalizm'i hedefe koymaktadır.** Rasyonalist anlayışa göre, bilimsel araştırma ancak mantıksal tutarlılık, gözlem, deney ve doğrulama gibi, önceden belirlenmiş yöntemsel ilkeler doğrultusunda yürütülmelidir. **Feyerabend** ise bu düşünceye karşı çıkar; çünkü ona göre, böyle katı kurallar, bilimin yaratıcı doğasını sınırlar ve bilim insanlarının yeni fikirler geliştirmesini engeller. O, bilimsel ilerlemenin çoğu zaman bu kuralların ihlal edilmesiyle hatta bazen o dönemin **bilim dışı** sayılan yöntemleriyle mümkün olduğunu savunur. Kitapta tezlerini desteklemek amacıyla kullandığı vaka çalışmalarının başına, geçen haftaki ilk yazımızda kullandığımız **Galileo'nun dünyanın kendi ekseni etrafında döndüğü yönündeki hipotezini** koyar.

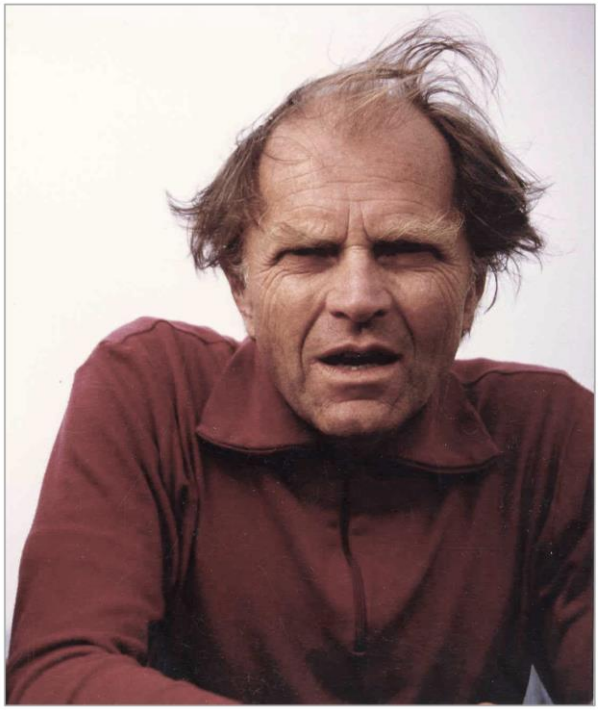

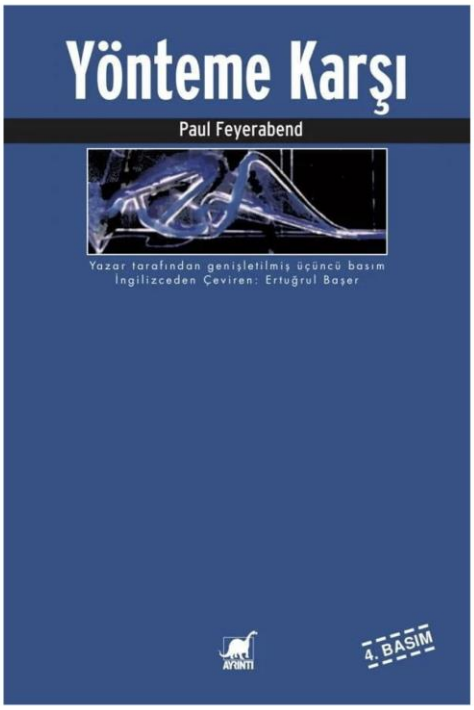

Paul Feyerabend ve ilk özgün baskısını 1975'te yaptığı *Yönteme Karşı (Against Method)* kitabının Türkçe çevirisi

Oya tam burada araya girerek, siyasetin sosyal grupların karar ve etki üzerindeki rolünü, toplumsal yapının özelliklerini, hem iktidara gelirken hem de iktidarını sürdürürken bu grupları kontrol etmek üzere kullanırken de kendi bilimini yaptığını söylüyor. *"Ancak yine de siyaset bilimi, deneysel değil de yalnızca gözleme dayalı bir çalışma yürütebildiğinden,* ***siyaset bilim*** kavramından "bilim" olarak *söz ederken tereddüt yaşıyorum. Bilim, gözlemle başlayan ve deneylerle pekiştirilebilen metotlar izler.* ***Feyerabend,*** *sıkça söylendiği gibi, sanırım gerçekten bu düşünsel alanın* ***Salvador Dali****'si. Bence bilimi reddetmekten çok, bilimin metodolojileri konusunda gerçekçi bir eleştirmen. Yöntem konusunda tarihsel değer ve yargılara sıkışıp kalmak, tek doğru bir bilimsel metodolojiye sıkışıp kalmak, bilimsel sıçramaları engelliyor olamaz mı? Farklı araştırma gelenekleri arasındaki diyaloğu artırmak, bilimsel çalışmanın doğasında bulunması gereken çoklu bakış sayesinde, sinerji yaratmaz mı?"*

Amerikalı tarihçi ve filozof **Thomas Khun** da ***Bilimsel Devrimlerin Yapısı*** kitabında, bilimin **paradigma değişimleri** yoluyla ilerlediğini savunuyor ve kabul edilen gerçeğin yalnızca verilere değil, çoğu zaman **bilim topluluğunun uzlaşısına** bağlı olduğunu öne sürüyor. **Kuhn**'a göre, bilim toplulukları belirli bir dönem boyunca, evreni açıklamak için ortak kabuller ve yöntemler bütünü olan bir paradigmanın içinde çalışırlar. Bu süreçte ortaya çıkan çelişkiler ve anormal veriler zamanla birikir, mevcut paradigma bu sorunları açıklamakta yetersiz kaldığında ise bilimde bir devrim yaşanır ve yeni bir paradigma eskisini yerinden eder. Bu geçiş, yalnızca deneysel verilerle değil, aynı zamanda bilim insanlarının **inançları, değerleri ve kolektif uzlaşıları** ile şekillenir. **Kuhn**'un bu yaklaşımı, bilimsel bilginin nesnel, tarafsız ve yalnızca kanıta dayalı olduğu şeklindeki geleneksel görüşe güçlü bir alternatif sunar. **Kuhn**'a göre bilimsel gerçeklik, sadece doğanın değil, aynı zamanda o doğayı yorumlayan **bilim topluluğunun tarihsel ve sosyal dinamiklerinin** de bir ürünüdür.

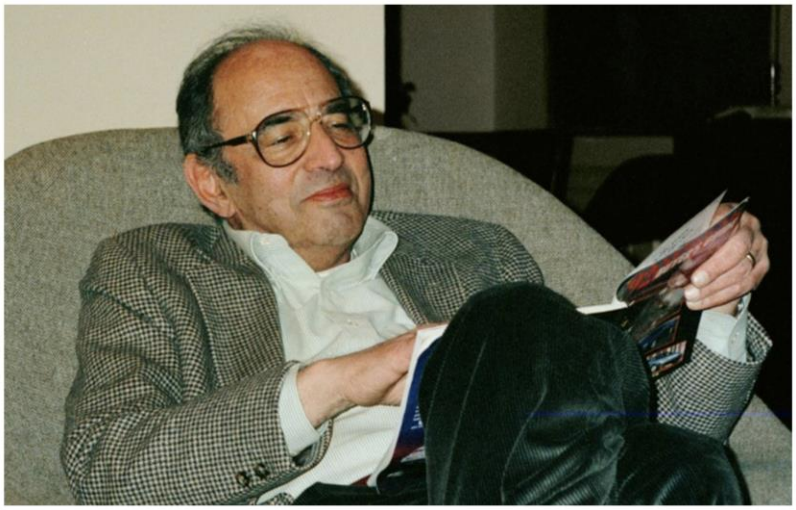

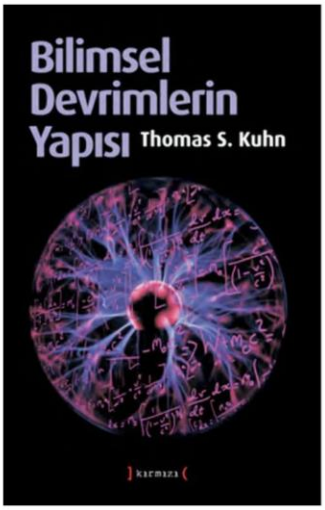

Thomas Kuhn ve ilk özgün baskısını 1962'de yaptığı *Bilimsel Devrimlerin Yapısı (The Structure of Scientific Revolutions)* kitabının Türkçe çevirisi

Oya da *"**T. Khun**'un sözleri, diğer pek çok kurumsal yapıda olduğu gibi, bilimsel araştırmanın merakının da sanki zamanın ve mekanın ruhundan ve kurallarından etkilendiğine dikkat çekmeye çalışıyor"* diyor. *"Aslında belki de bilim de iktidar gibi, kendi güçler dengesini yaratarak asıl amacı olan bilgiye ulaşmayı unutup kendi iktidarına heves ediyor. Amacından uzaklaşan her değerin akıllıca yöntemlerle, dikkatlice, tarafsız olarak tekrar gözden geçirilmesinin, toplulukları ve bireyi bu denli ürkütmemesi gerektiğini düşünüyorum. Siyasetin ana amacının, insan topluluklarına (doğayı karşımıza almadan) kaynakların mümkün olduğunca eşit dağıtıldığı huzurlu bir evren peşinde olduğunu kim hatırlıyor?"*

Oya'ya, bilimsel evrimin toplumsal, kültürel ve politik bağlamlarla etkileşimini nasıl değerlendirdiğini soruyorum. **Oya**, siyasetin bazen bilimi kendi amaçları doğrultusunda, bazen de amaçlarına ters düştüğü için karşısına alarak kamu önünde silah olarak kullanışının altını çiziyor. *"Ama bunu her zaman bilimsel kaynaklardan beslenerek, kanıt göstererek mi yapıyor?"* diye de soruyor. *"Siyasetin **çatışan menfaatleri yönetme sanatı** olduğunu düşündüğümde, ne yazık ki, burada çoğu zaman nörotik bir danışanın algısındaki çarpıklığa şahit olduğum zamanki şaşkınlığı yaşıyorum… Bazen öyle olur ki, danışan size üç beş görüşme önceki bir yorumunuzdan bahsettiğinde, 'Bunu ben mi demiştim, böyle mi demiştim?' diye şaşakalırsınız. Çarpıtma işte böyle bir şeydir. Hoş, benim danışanlarım siyasilere oranla çok daha masum., Onların kişisel hikayelerinde, buna neden olan algı bozukluklarını açıklayacak çok neden bulabiliyorum. Oysa siyasetin bu çarpıtmalarının altında yalnızca siyasi çıkarlar olduğunu düşünüyorum."*

*"Özellikle postmodern zamanlarda siyasetin de diğer insan davranışları gibi, zamanın ruhundan etkilendiğini görüyoruz. Artık hakikatler öznel, dikkat çok odağa yayılıyor ve dağınık, muhteşem bir bilgi akışı var, ama çok yüzeysel. Çoğalan anlam bireyin üzerindeki seçim baskısını artırdıkça birey kanaat önderlerine ihtiyaç duyuyor ve böylelikle fenomenler ortaya çıkıyor… Fenomenler, tıpkı **Focault**'nun teorisini doğrularcasına, her yerdeki iktidarlar gibiler; iki kişi arasındaki diyalogda dahi iktidar var. İşin içine kapitalizm de girince itaatkar çoğunluklar potansiyel müşterilere dönüşüyor. Siyasetçilerin de fenomenler kadar göze çarpıcı personaları olduğunu söylersek, çok da ileri gitmiş olmayız, değil mi?"*

“Olmayız tabii” diyorum **Oya**’ya. Bilimsel evrim, yalnızca deneyler ve gözlemlerle ilerleyen bir bilgi birikimi süreci değil, aynı zamanda hangi kuramların kabul edildiği, hangi araştırmaların fonlandığı, hangi bilim insanlarının görünür kılındığı gibi kararlarla şekillenen bir iktidar alanı. **Foucault**’nun **iktidarın her yerde olduğu yönündeki savı**, bilimsel bilgi üretiminin de toplumsal, politik ve ekonomik güç ilişkileri içinde işlediğini ortaya koyuyor. Örneğin evrim kuramının tarihsel olarak kilise otoriteleriyle çatışması, belirli dönemlerde sansürlenmesi ya da eğitim müfredatlarından çıkarılması; bilimsel bilginin **saf** değil, iktidar mücadelesi içinde şekillendiğini göstermiyor mu? Hangi bilimsel gerçeklerin meşru sayılacağı, hangi seslerin susturulacağı gibi meseleler de bu iktidar oyunlarının bir parçası. Dolayısıyla bilimsel evrim, sadece doğal süreçlerin değil, aynı zamanda bilgi üzerindeki egemenlik mücadelelerinin de bir ürünü.

Yakup Karahan

1980 darbesinin ardından evrim kuramının biyoloji kitaplarından çıkarılmasına tepki olarak, Dr. İldeniz Kurtulan’la bir araya gelip, önsözünü İlhan Selçuk’un yazdığı Darwin ve Evrim Kuramı kitabını yazıp çizmiştik. Kitap koltuğumuzun altında, o zamanlar matbuatın başkenti olan Cağaloğlu’nda, o yayınevi senin bu yayınevi benim, dolaşıp durmuştuk. Sonunda Haziran Yayınevi basmıştı kitabı. Günümüzün ayıbı ise 2017-2018 öğretim yılından itibaren “Hayatın Başlangıcı ve Evrim” ünitesinin müfredattan çıkarılması ve evrimle ilgili tüm bilgilerin ders kitaplarından kaldırılmasıdır. Bu girişimde projenin merkezine yaratılış kuramı yerleştirilmiş, evrim kuramı ise doğruluğu ispatlanmamış bir teori olarak sınıflandırılmıştır.

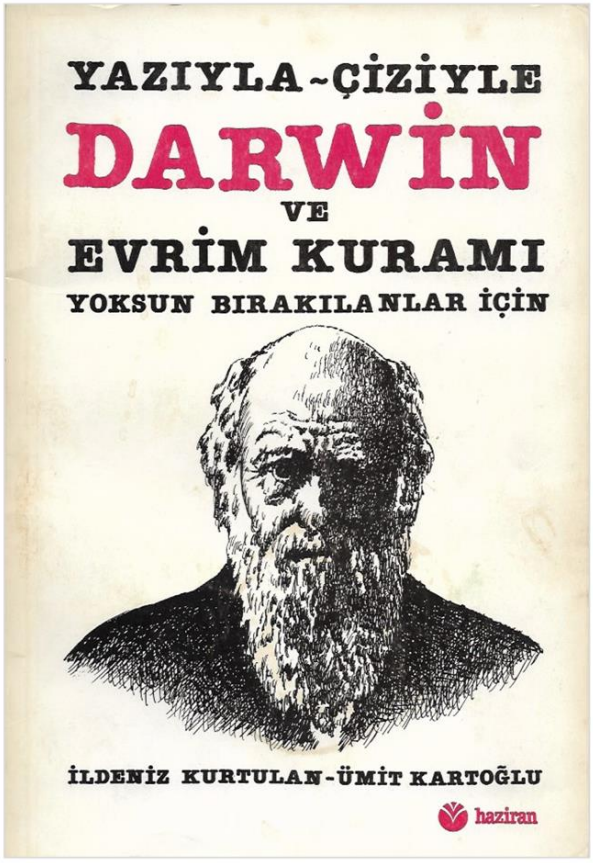

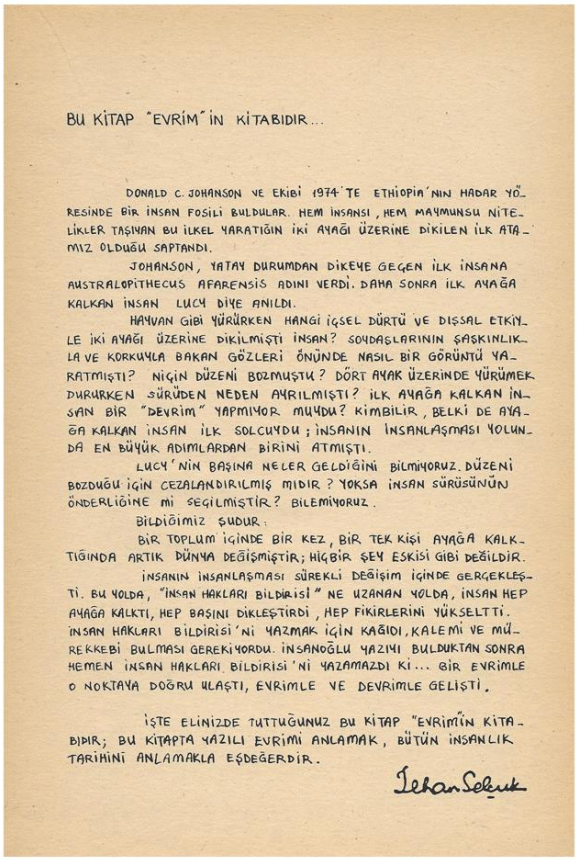

BU KİTAP "EVRİM"İN KİTABIDIR...

DONALD C. JOHANSON VE EKİBİ 1974'TE ETHİOPİA'NIN HADAR YÖRESİNDE BİR İNSAN FOSİLİ BULDULAR. HEM İNSANSI, HEM MAYMUNSU NİTELİKLER TAŞIYAN BU İLKEL YARATIĞIN İKİ AYAĞI ÜZERİNE DİKİLEN İLK ATAMIZ OLDUĞU SAPTANDI.

JOHANSON, YATAY DURUMDAN DİKEYE GEÇEN İLK İNSANA AUSTRALOPİTHECUS AFARENSİS ADINI VERDİ. DAHA SONRA İLK AYAĞA KALKAN İNSAN LUCY DİYE ANILDI.

HAYVAN GİBİ YÜRÜRKEN HANGİ İÇSEL DÜRTÜ VE DIŞSAL ETKİYLE İKİ AYAĞI ÜZERİNE DİKİLMİŞTİ İNSAN? SOYDAŞLARININ ŞAŞKINLIKLA VE KORKUYLA BAKAN GÖZLERİ ÖNÜNDE NASIL BİR GÖRÜNTÜ YARATMIŞTI? NİÇİN DÜZENİ BOZMUŞTU? DÖRT AYAK ÜZERİNDE YÜRÜMEK DURURKEN SÜRÜDEN NEDEN AYRILMIŞTI? İLK AYAĞA KALKAN İNSAN BİR "DEVRİM" YAPMIYOR MUYDU? KİMBİLİR, BELKİ DE AYAĞA KALKAN İNSAN İLK SOLCUYDU; İNSANIN İNSANLAŞMASI YOLUNDA EN BÜYÜK ADIMLARDAN BİRİNİ ATMIŞTI.

LUCY'NİN BAŞINA NELER GELDİĞİNİ BİLMİYORUZ. DÜZENİ BOZDUĞU İÇİN CEZALANDIRILMIŞ MIDIR? YOKSA İNSAN SÜRÜSÜNÜN ÖNDERLİĞİNE Mİ SEÇİLMİŞTİR? BİLEMİYORUZ.

BİLDİĞİMİZ ŞUDUR:

BİR TOPLUM İÇİNDE BİR KEZ, BİR TEK KİŞİ AYAĞA KALKTIĞINDA ARTIK DÜNYA DEĞİŞMİŞTİR; HİÇBİR ŞEY ESKİSİ GİBİ DEĞİLDİR.

İNSANIN İNSANLAŞMASI SÜREKLİ DEĞİŞİM İÇİNDE GERÇEKLEŞTİ. BU YOLDA, "İNSAN HAKLARI BİLDİRİSİ" NE UZANAN YOLDA, İNSAN HEP AYAĞA KALKTI, HEP BAŞINI DİKLEŞTİRDİ, HEP FİKİRLERİNİ YÜKSELTTİ. İNSAN HAKLARI BİLDİRİSİ'Nİ YAZMAK İÇİN KAĞIDI, KALEMİ VE MÜREKKEBİ BULMASI GEREKİYORDU. İNSANOĞLU YAZIYI BULDUKTAN SONRA HEMEN İNSAN HAKLARI BİLDİRİSİ'Nİ YAZAMADI Kİ... BİR EVRİMLE O NOKTAYA DOĞRU ULAŞTI, EVRİMLE VE DEVRİMLE GELİŞTİ.

İŞTE ELİNİZDE TUTTUĞUNUZ BU KİTAP "EVRİM"İN KİTABIDIR; BU KİTAPTA YAZILI EVRİMİ ANLAMAK, BÜTÜN İNSANLIK TARİHİNİ ANLAMAKLA EŞDEĞERDİR.

İlhan Sekuk

Geçen haftaki **bilimsel araştırmalar** odaklı söyleşimizde vurguladığımız gibi, **Oya** sözü siyasi iktidarın araştırmalar üzerindeki etkisine getirerek, meselenin yalnızca siyasetin bilime "**gölge etmek**" gibi negatif müdahaleden kaçınmasından ibaret olmadığını; araştırma konusuna ve araştırmacı profiline müdahale etmeden, araştırmanın maliyetlerine katılmak ve resmi kurumların araştırmacılara kolaylık göstermelerini sağlamak gibi pozitif yükümlülükler üstlenmesi gerektiğini hepimizin bildiğini söylüyor. *"Bilim insanlarının ortak kullanımına açılacak, kişisel verilerin korunduğu gerçek bir veri tabanına dahi ulaşamadığımızı, COVİD-19 sırasında çokça gördük. 2020 Ağustos'unda **Türk Toraks Derneği**'nin Lancet'te yayımlanan yazısı, işte tüm bu siyaset, bilim ve kriz zamanı üçgeninde siyasi bakış ile bilimsel bakış arasındaki çapraşıklığı gözler önüne seriyor."*

Feyerabend ve **Kuhn**'un bilim anlayışları, günümüz bilimsel çalışmalarında giderek daha fazla önem kazanan **çoğulculuk**, **disiplinlerarasılık** ve **eleştirel düşünme** yaklaşımlarıyla güçlü biçimde örtüşmekte. **Kuhn**'un paradigmalar kuramı, bilimsel bilginin değişmez değil, tarihsel olarak dönüşen bir yapı olduğunu göstererek, özellikle sağlık, çevre ve sosyal bilimlerde ortaya çıkan alternatif bakış açılarına alan açmış durumda. **Kuhn**'un bilimsel devrim anlayışının pratikteki bir yansıması, bugün iklim değişikliği, pandemi yönetimi ya da yapay zeka gibi karmaşık sorunlarda, yalnızca yerleşik bilimsel modellerin değil, farklı disiplinlerden gelen yeni çerçevelerin de tartışmaya dahil edilmesiyle karşımıza çıkıyor. **Feyerabend**'in **"her şey kabul edilebilir" (anything goes)** ilkesiyse, bilimin katı yöntemsel kalıplarla sınırlandırılmaması gerektiğini savunarak, yenilikçi ve yaratıcı araştırma yöntemlerinin önünü açmış durumda. Özellikle toplumsal etkileri olan bilimsel konularda, yerel bilgiye, deneyime ve bağlamsal değerlendirmelere daha fazla yer verilmesi gerektiğini söyleyen yaklaşımlar,

Feyerabend'in bilim anlayışına oldukça yakın. Günümüzde bilimsel çalışmalarda artan **etik duyarlılık**, **katılımcı araştırma yöntemleri** ve **açık bilim** uygulamaları da bu iki düşünürün ortaya koyduğu eleştirilerin hala ne denli canlı ve yönlendirici olduğunu göstermekte.

Günümüzde özellikle **biyomedikal**, **sosyal bilimler** ve **teknoloji** alanlarında etik kurallar yalnızca formal onay süreçlerinden ibaret değil; aynı zamanda araştırma konusunun seçiminden veri toplama, analiz ve sonuçların yayımına kadar tüm süreci kapsayan bir **etik farkındalık** gerektiriyor.

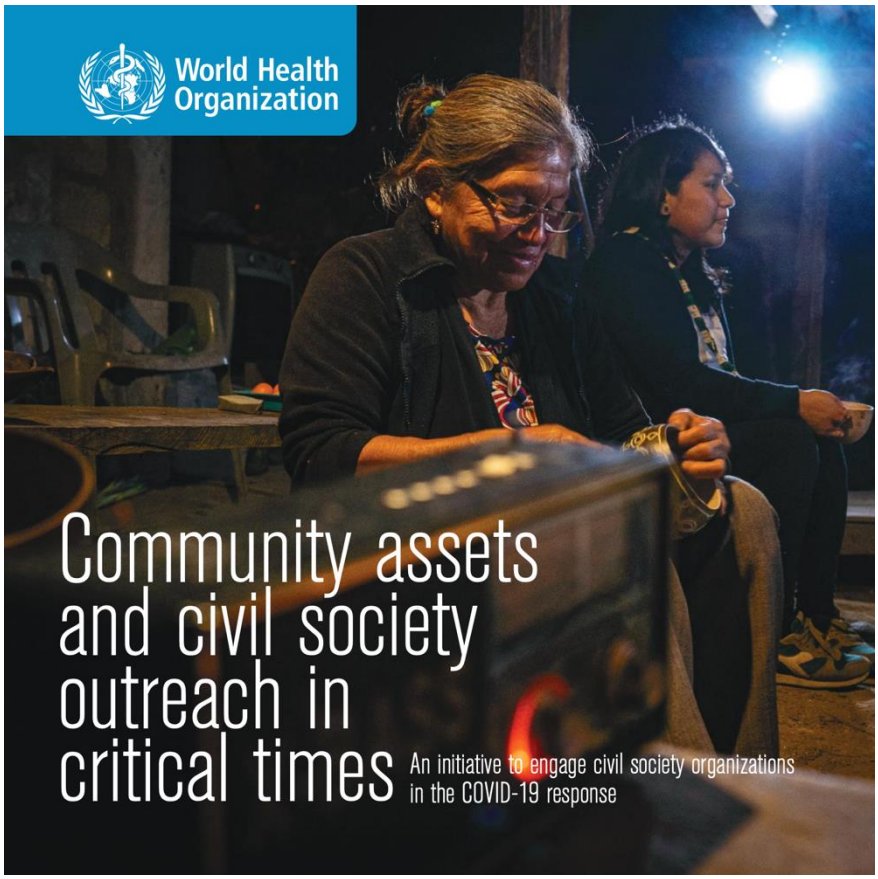

2020-2021 yıllarında, COVID-19 Dayanışma Müdahale Fonu'nun desteğiyle Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 40 ülkede 54 sivil toplum kuruluşuna doğrudan mali ve teknik destek sağlamış ve göçmenler, mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, engelliler, yaşlılar, gençlik grupları, zor durumdaki kadınlar ve çocuklar, ulaşılması zor yerli topluluklar, gizli sosyal ve etnik azınlıklar, kayıt dışı çalışanlar ve ön saflardaki bakım sağlayıcılar dahil olmak üzere savunmasızlık durumundaki 80 milyondan fazla kişiye hizmet vermiştir.

Katılımcı araştırmalar, araştırma sürecine dahil edilen toplulukları yalnızca veri sağlayıcılar olarak değil, **sürecin eşit paydaşı** olarak görür- tıpkı Dünya Sağlık Örgütü'nün **Kriz Dönemlerinde Toplumsal Kaynaklar ve Sivil Toplumun Etki Alanı** kitabında sözünü ettiği projeler gibi... Bu yaklaşım özellikle **halk sağlığı, eğitim** ve **kalkınma** gibi uygulamalı alanlarda yaygın biçimde benimsenmektedir. Katılımcılar, araştırma sorularının belirlenmesinden elde edilen bulguların birlikte yorumlanmasına kadar her aşamada aktif rol oynarlar. Doçentlik sürecimde bana bir yılımı kaybettiren niteliksel araştırma tutkumun en güçlü dayanaklarından biri de buydu: **Araştırma yaptığımız toplulukların, sürecin gerçek paydaşları olması**. Bulguları ilk olarak bu topluluklarla paylaşıyor, onların görüşlerini alıyor, elde edilen sonuçları toplum yararına nasıl dönüştürebileceğimizi yine birlikte tartışıyor ve planlıyorduk. Doçentlik sınavımda bana *"Dosyanı inceledik, daha fazla niceliksel araştırma yapman lazım"* diyen mantığın anlamadığı, işte bu **katılımcı araştırma ruhu**'ydu.

Feyerabend ve **Kuhn**'un bilim anlayışlarının günümüzdeki yansımalarından üçüncüsü olan **açık bilim uygulamaları**, bilimsel bilginin daha **erişilebilir, şeffaf, paylaşılabilir ve yeniden kullanılabilir** hale gelmesini amaçlayan bir yaklaşımdır. Geleneksel akademik yayıncılık sistemi genellikle bilgiye ücretli erişimi dayatırken, açık bilim bu bilgiye herkesin ulaşabilmesini savunuyor. Bu, hem toplumsal bilgi adaletini hem de bilimin doğrulanabilirliğini artırıyor. Ben de bugüne dek yayınladığım beş kitabımın hepsini, **Creative Commons (CC)** Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0 uluslararası lisansı (CC BY-NC-SA 4.0)

kapsamında yayınladım. Kitaplarım web sitemden ücretsiz olarak PDF ya da ePUB3 formatında indirilebilir şekilde okura sunuldu. Bu girişimle **Creative Commons** tarafından başlatılan açık bilim ve özgür kültür yelpazesini genişletmeye kendimce katkıda bulunmayı amaçladım.

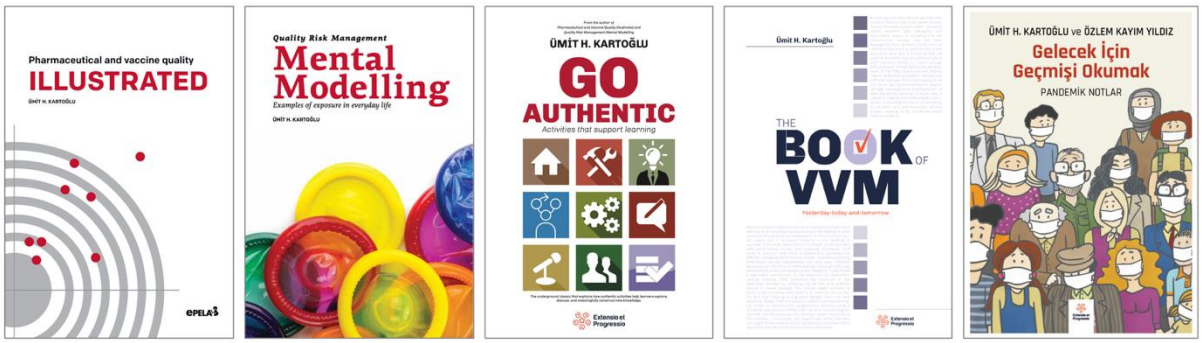

Bilimsel bulguların sistematik olarak yayımlanması fikri, 17. yüzyılda şekillenmeye başladı. Bu dönem, otoritenin ve geleneğin çoğu zaman deneysel kanıtların önünde tutulduğu bir çağdı. O zamana kadar bilim insanları genellikle özel yazışmalarla iletişim kurar, bulgularını sınırlı çevrelerde paylaşır ya da üniversitelerde ve saraylarda sunarlardı. Doğrulanmış bilginin yayılması için merkezi bir sistem yoktu.

Bu eksiklik, Londra'daki **Royal Society** üyeleri tarafından geliştirilen bir ***clearinghouse*** modeliyle giderilmeye çalışıldı. Amaç, bilim insanlarının keşiflerini açıkça paylaşabilecekleri, geri bildirim alabilecekleri ve buluşları üzerinde öncelik iddiasında bulunabilecekleri organize bir forum oluşturmaktı.

Bu fikir, Royal Society sekreteri **Henry Oldenburg** tarafından yayıma hazırlanan Philosophical Transactions of the Royal Society dergisiyle 6 Mart 1665 tarihinde hayata geçti. Dergi, bilimsel gözlemlerin, deneylerin ve tartışmaların düzenli olarak yayımlandığı ilk dergi olmanın yanı sıra, sistematik bilgi dolaşımını ve yazışmaları mümkün kılan bir yayıncılık modelini başlattı.

Bu girişim, yalnızca bilimsel yayıncılığın temellerini atmakla kalmamış, aynı zamanda modern bilimin temel değerlerini de kurumsallaştırmıştı: **açıklık, kanıt ve kamuya karşı sorumluluk**.

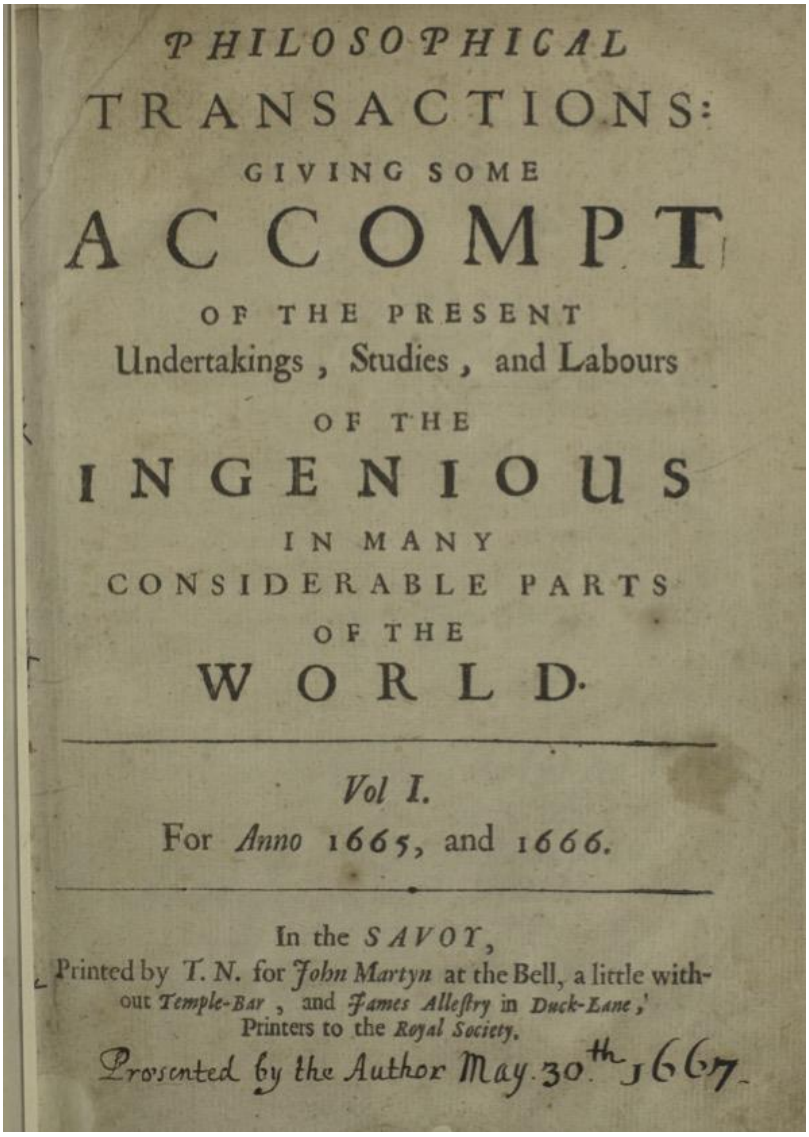

PHILOSOPHICAL
TRANSACTIONS:
GIVING SOME
ACCOMPT
OF THE PRESENT
Undertakings, Studies, and Labours
OF THE
INGENIOUS
IN MANY
CONSIDERABLE PARTS
OF THE
WORLD.

Vol I.
For Anno 1665, and 1666.

In the SAVOY,
Printed by T. N. for John Martyn at the Bell, a little without Temple-Bar, and James Allestry in Duck-Lane,
Printers to the Royal Society.
Presented by the Author May 30th 1667

Royal Society ve ***Philosophical Transactions***, otoritenin çok önemli sayıldığı bir çağda **kanıta dayalı bilimi savundu**. "**Otorite değil, kanıt önemlidir**" diyerek, bilginin kaynağından çok, doğrulanabilirliğini esas alan devrimci bir yaklaşımı benimsedi. Bu, modern bilimsel yöntemin önünü açan tarihi bir dönüm noktasıydı.

Dergi ilk yayımlandığında **ücretsiz değildi**. **Henry Oldenburg**, basım ve dağıtım maliyetlerini karşılayabilmek amacıyla dergiyi satışa sundu. ***Philosophical Transactions*** sayıları kitapçılarda satılıyor ve bireysel aboneliklerle finanse ediliyordu. Dolayısıyla bu sistem aynı zamanda bilimsel yayıncılığın ticarileşmesinin de ilk örneklerinden biri oldu.

Derginin 1665'ten 1996'ya kadar olan tüm sayılarının orijinal kopyalarını 2017 yılında dijital ortama aktaran **Royal Society,** bilimin gelişimine ilişkin büyüleyici bir bakış açısı sunan Royal Society Dergi Arşivi'ni oluşturdu ve 1665-1950 yılları arasında yayınlanan makalelere erişimi ücretsiz yaptı.

Halk sağlığı: Sessiz felaketlerin bilimi

Tıp genellikle tamamen **insani** bir alan olarak görülür – bilime dayanır, iyileştirmeye ve hastalıkları önlemeye adanmıştır, siyasi etkiden muaftır. Ancak tarih, felsefe ve günümüz gerçekleri, tıbbın – sadece tedavi edici değil, koruyucu yönüyle de – siyaset tarafından derinden şekillendirildiğini ortaya koymaktadır: Neyin tedavi edildiği, hangi hastalıkların önlendiği, kimin erişebildiği ve sağlığın nasıl tanımlandığı gibi sorular doğrudan siyasi kararlarla belirlenmektedir. Bugün bile savaş, göç ve ulusal güvenlik politikaları, kimin bakım alacağını ve kimin geride kalacağını tayin etmektedir.

Oya'ya hayran olduğum **Prof. Bicknell**'den bahsediyorum, **Boston Üniversitesi**'nin ünlü halk sağlıkçısı **Prof. William Bicknell**'in, emekli olmadan önce verdiği son derste söylediği şu sözlerden: *"Halk sağlığı, kimin ne zaman ve ne derece sefaletle öleceğine karar verme sanatı ve bilimidir. Ya da kimin daha uzun, daha az sefil ve daha mutlu bir hayat yaşayacağına karar verme sanatı ve bilimi. İkincisiyle başlanırsa, karar vericiler işi yüzlerine gözlerine bulaştırdığında insanları öldürdüklerini unuturlar."*

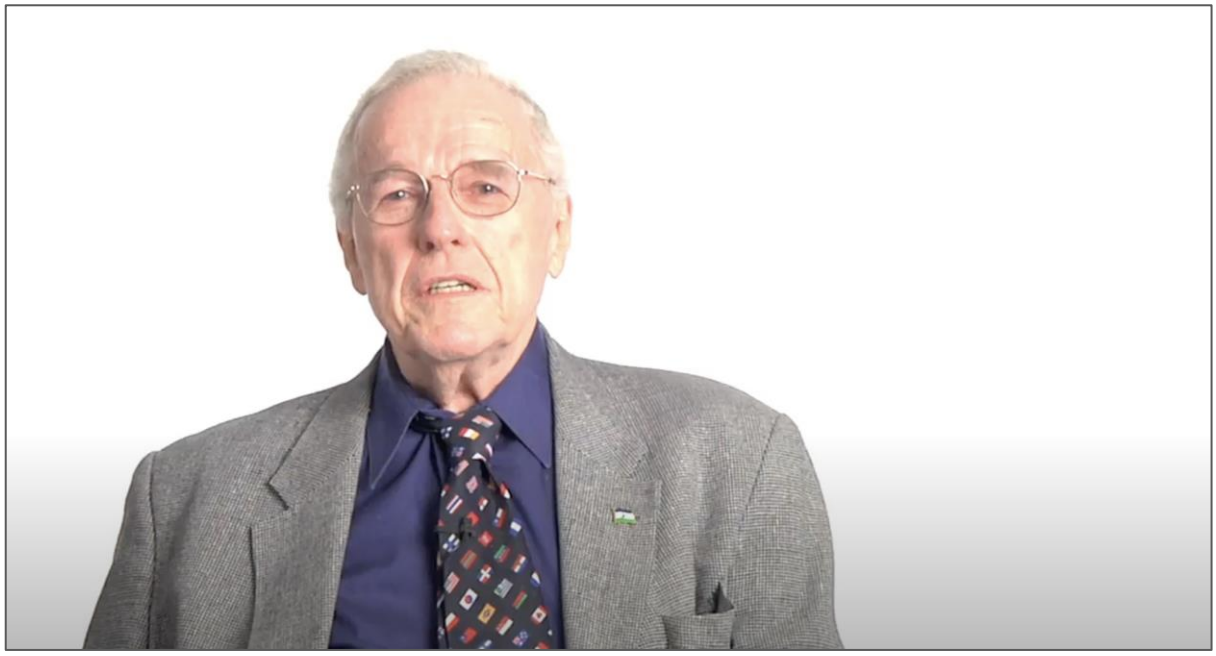

Prof. William Bicknell (1936-2012)

Bicknell, halk sağlığının genel tıptan çok daha tehlikeli olduğunu da söylüyor. Doktorlar genelde bireyle ilgilenirken, halk sağlıkçıları (dolayısıyla Sağlık Bakanlıkları) kitlelerle ilgilenmek durumundalar. İşte bu yüzden kötü halk sağlığı profesyonelleri ve dolayısıyla yetkililerin aldığı kötü kararlar, kötü doktorlardan çok daha tehlikelidir. Çünkü **yapılan daha az sorumlulukla daha fazla insanın öldürebileceğinden başka bir şey değildir**.

Bicknell'in perspektifinden, bu ülkede kimin ne zaman ve ne derece sefaletle öleceğine karar verme süreçlerini nasıl gördüğünü soruyorum **Oya**'ya. *"Klasik bir örnek vardır,"* diye söze giriyor **Oya**: *"Üç adam hızla akan bir derenin kenarında akışın yukarısına doğru yürürlerken, aniden onlara doğru gelen bir bebek görürler. Adamlardan en tez canlı olanı bebeği yakalamaya koşup, onu kurtarmaya çalışır. Az sonra aynı yönden ikinci bir bebek gelir ve diğer adam bu kez bir sopa yardımıyla ileride bir yerde set kurup suyun önünü kesmeye, böylelikle bebeği sudan çıkarmaya çalışır. Üçüncü kez bir bebek geldiğinde ise adamların üçüncüsü bebeği yakalamaktansa, tam tersi tarafa, derenin hızla akıp geldiği yöne doğru son hızla koşmaya başlar. İzleyenler şaşırır, ama adam aslında bebeklerin nereden geldiğini bulmaya çalışıyordur… İşte aslında özlenen sağlık sistemi budur. Ne yazık ki özellikle son zamanlarda tıp bilimi hastalıkların kaynağına doğru koşmaktansa hızla akan deredeki bebeklerin hayatını kurtarmaya odaklanmıştır."*

Oya, bunun en acı örneğini pratisyen hekim olarak sağlık ocağında ve sonrasındaki uzmanlığında devlet hastanesi polikliniğinde hizmet verirken bizzat yaşadığını söylüyor. *"Ben*

*ve arkadaşlarım, **Chaplin**'in **Modern Zamanlar** filminin fabrika sahnesindekini andıran hızla, yaptığımız işe yabancılaşarak uygulama yaparken, eğer anlık hasta memnuniyetini sağlayıp, idareye şikayet gitmemesini de sağlayabiliyorsak, görünürde sorun çıkmadan, mezun olduğumuzdaki hayallerimizin fersah fersah uzağında, mutsuz çalışanlar olarak evlerimize dönüyorduk."*

Modern Zamanlar, fabrika sahnesi, Chaplin 1936

*"Genç bir hekim olarak, başlarda sağlığın nasıl tanımlandığı ile ilgili kafam ne kadar karışırsa karışsın, özellikle psikiyatri uzmanlığı sırasında, hasta başına ayrılan beş-on dakikalık sürede en azından **zarar vermemeliyim (Primum non necere!)** ilkesini uygulamak dışında, çaresiz hissediyordum. Acil servislerde başhekim vekili olarak nöbet tuttuğumda, ücret alınması gereken kişilerin tanımlandığı idari yazının hemen önünde, aynı akşam 'Devlet Hastanelerinde Asla Ücret Alınmayacak' başlıklı haberi duyan vatandaşa olan biteni açıklarken sinirlerime hakim olmak çok zordu."* **Oya** burada derin bir nefes alarak çalışanın memnuniyetinin kazanacağı paraya indirgendiği performans yönteminin bu işleyişin niteliğine hiçbir katkı sunmadığını söylemeye gerek olmadığının altını çiziyor. *"Hal böyleyken sıklıkla hastanın talepleri doğrultusunda bir önceki reçetesini tekrar eden, kulaktan dolma merakı nedeniyle şu veya bu tetkiki isteyen hastalara "olur" diyen hekimleri nereye dek yargılayabiliriz? Ayrıca belki de yapmamız istenen tam olarak buydu da biz safdillikle gerçek bir hizmet sunamamanın sıkışmışlığını yaşıyorduk."*

*“Bunlar mikro ölçekteki bakışım. Yıllar içinde makro ölçekte, antipsikiyatri akımının da desteklediği yeni dünya insanı yaratma projesi dahilinde artmış antidepresan kullanımını, standardize insan ve dolayısıyla çocuk fikrinin neden olduğu artmış dikkat bozukluğu tanı ve tedavilerini üzülerek izledim. Bu tartışmaların posttruth çağın yüzeyel bilgi ve **çamur at izi kalsın** politikalarından etkilenerek gerçekten ihtiyaç sahibi olanların aklını karıştırdığına da ayrıca şahit oldum.”*

Karikatür: Yakup Karahan

*“**Sonunda anladım ki bizler**, basamaklardan birini diğeri ile eş yükseklikte yapmadığında düşerek sakatlanacak birisiyle ilgili kaygılara kendini pek dahil etmeyen ustayı yargılama fikrinden uzak, yaptıkları evler yıkıldığında hayatını kaybedenlerle ilgili sorumluluk duygusunu taşımayanları lütfen yargılayan, ihraç sırasında yurtdışı gümrüklerden dönen pestisitli meyve-sebzelerin iç piyasaya sürülmesine ses çıkarmayan sözde adalet duygusuna alıştığımızdan, elindekilerle yetinen, **yapabileceğinin en iyisini yaparak sahneden çekilmek dışında seçeneği kalmamış olanlarız.**”*

Oya’nın son söylediği “*Yapabileceğinin en iyisini yaparak sahneden çekilmek dışında seçeneği kalmamış olanlarız*” yargısı beynimde yankılanmaya başladı. **Oya**’ya ne kadar haklı olduğunu,

saydığı örnekleri her alanda ne yazık ki, çoğaltabileceğimizi söyledim. **Tüm bu örneklerde ortak olan şu: Sistemin sorumluluk mevkilerinde bulunan ve bu durumun birinci dereceden faillerinin sorumluluğun gereğini yerine getirmesi gerekirken ya sessiz kalınıyor ya da suç, sorumlusu olmadıkları halde ve bunu taşıyamayacak kadar güçsüz uygulayıcıların üzerine yıkılıyor.** Acil serviste bekletilen hasta, personel yetersizliği ve kötü yönetim nedeniyle hizmet alamadığında, hasta yakınları hemşireye, doktora bağırıyor, saldırıp darp ediyor, yaralayıp öldürüyor hatta; ama sağlık sistemindeki çöküş sorgulanmıyor.

"En başta anlattığım hikayenin önermesine dönecek olursak, bireyden en az sorunla en yüksek performansı isteyen tüm dünya sisteminin, yalnız temel sağlık hizmetleri açısından değil, yaşamın her alanında evrensel kabul görmüş, doğadan kopmamış çözümlere ulaşmasını istemek dışında çıkar yol göremiyorum. Ama ne yazık ki, bireylerden istenen gibi politikalar da yalnızca palyatif çözümler üretiyor…"

Diğer birçok ülke gibi Türkiye de COVID-19 pandemisine hazırlıksız yakalandı. Bu durum, yetkililerin pandemiyi başarısız şekilde yönetmesiyle daha da kötüleşti. Halk sağlığı önlemlerinin uygulamaya konulması ya da uygulamadan kaldırılmasına dair gerekçeler ve/ya da bilimsel açıklamalar hiçbir zaman kamuoyuyla paylaşılmadı. Pandemi boyunca vaka ve ölüm sayıları dışında herhangi bir epidemiyolojik veri açıklanmadı. Sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve genel olarak halk, politika oluşturma ve karar alma süreçlerinin tamamen dışında tutuldu. Gerçekte pandemi yönetiminde halk sağlığına hakkını veren uygulamalar parmakla sayılacak kadar azdı. Dünyanın genelde halk sağlığından sınıfta kaldığı pandemiye ilişkin, İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan **Uluslararası İlişkiler ve Kalkınma Çalışmaları Lisansüstü Enstitüsü** bünyesinde bulunan **Küresel Sağlık Merkezi**'nin şu değerlendirmesi, konunun siyasi yanını tüm açıklığıyla gözler önüne seriyor:

Cenevre Uluslararası ve Kalkınma Çalışmaları Lisansüstü Enstitüsü

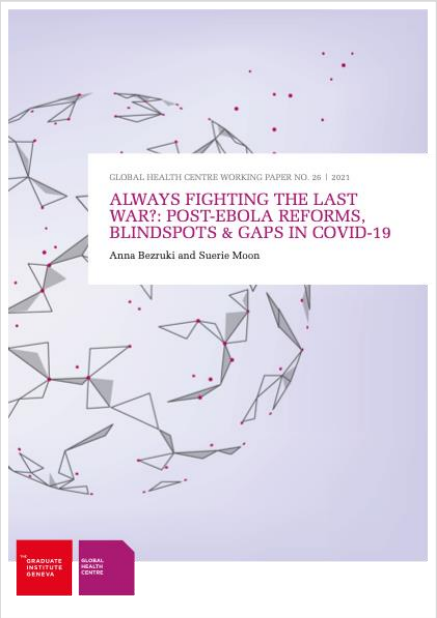

"COVID-19, sadece birçok zengin ülkenin ulusal hazırlık konusunda ciddi zafiyetlere sahip olduğunu değil, aynı zamanda uluslararası düzenlemelerin de dağınık, zayıf ve kapsam ile etki açısından bütünüyle yetersiz olduğunu çarpıcı biçimde hatırlattı. Ulusal ve küresel ölçekte köklü reformlar gerçekleştirilmezse, gelecekteki krizler çok daha sert şekilde hissedilecektir. Ancak, COVID sonrası reform sürecinin de kendi kör noktalarından mustarip olması ve yalnızca birkaç büyük reformun hayata geçirilmesi muhtemeldir. ***Bu reformların seçimi ise salt teknokratik bir süreç değil, siyasi bir süreç olacaktır****. Bu nedenle, mevcut düzenlemelerin güçlü biçimde izlenmesi ve düzenli olarak gözden geçirilmesine olanak tanıyacak mekanizmaların kurulması hayati önem taşımaktadır; zira kaçınılmaz olarak 'son savaşı' değil, yeni salgınları karşılamaya geçeceğimiz bir döneme giriyoruz."*

Yazının başında bahsettiğim **Prof. Bicknell**, halk sağlığını belki de en sarsıcı biçimde tanımlayan kişi bence. Ona göre halk sağlığı, **kimin ne zaman ve ne derece sefaletle öleceğine karar verme sanatı ve bilimi** ya da daha umut verici bir ifadeyle, **kimin daha uzun, daha az sefil ve daha mutlu bir hayat yaşayacağına karar verme** süreci. Ancak **Bicknell**'in asıl uyarısı, bu ikinci tanımın tehlikeli bir illüzyona dönüşebileceği noktada geliyor: Karar vericiler, iyi niyetle başladıkları politikaları yüzlerine gözlerine bulaştırdıklarında bile, insanların ölmesine sebep olduklarını kolayca unutabiliyorlar.

Oya'nın saydığı örneklerle toplumdaki bu körlük daha da büyüyor, çünkü bu sistemde **adalet** artık bir değer, bir erdem değil; bir **oyun**, bir **görüntü**, bir **alışkanlık**.

Bu yüzden halk sağlığı, sadece bilim değil, aynı zamanda bir iktidar meselesidir.

Hakikatin politikası

Büyük bir olasılıkla, ideal bir dünyada bilim ve tıp, yalnızca kanıtlarla, etik değerlerle ve kamu yararı yaklaşımıyla yönlendirilirdi. Ne var ki, yaşadığımız dünya bu denli bir yalınlığa olanak tanımayacak kadar karmaşık. Gerçekte, bütçelerin, önceliklerin ve kamu güvenliğinin yalnızca laboratuvarlarda ve kliniklerde değil, parti merkezlerinde, parlamentolarda ve basın brifinglerinde de şekillendirildiği siyasi bir dünyada yaşıyoruz. COVID-19 salgını, iklim değişikliği tartışmaları ve üreme haklarıyla ilgili tartışmalar bize tıp ve bilimin siyasetten muaf olmadığını, aksine siyasetle iç içe olduğunu gösteriyor.

Ben, soracağım soruya çerçeve çizmekle meşgulken, **Oya** soruyu beklemeden söze giriyor; sorulara yanıt verirken, soruyu doğru anlamanın önemli olduğunu söylüyor. *"Daha soru sormadım ki"* diyemeden de açıyor konuyu: "Bazen kelimeler arasında dolaşırken, insanlar arasındaki anlaşmazlıkların çoğunun bundan kaynaklandığını düşünürüm. Öyle ya, en azından şimdi burada, sen **ideal** dediğinde ne kastediyorsun, ben ne anlıyorum? Yanıtlarımız da buna bağlı olarak değişiyor çünkü."

"Haklısın," diyorum **Oya**'ya ve bayıldığım iki iletişim kuramıyla devam ediyorum. *"Kuram 1: Dünyadaki sorunların yarısı, insanların farklı şeyler için aynı kelimeyi kullanmasından kaynaklanır. Kuram 2: Dünyadaki sorunların diğer yarısı, insanların aynı şey için farklı kelimeler kullanmasından kaynaklanır."*

Karşılıklı gülüşüyoruz... **Oya,** "ideal" sözcüğünü irdelemeye devam ediyor, ideal dünya nedir diye... *"**Platon**'un **Devlet**'inde tariflediği yönetimin hüküm sürdüğü mü, **Thomas More**'un **Ütopik Ada**'sındaki mi, **Tomasso Campanella**'nın **Güneş Ülkesi** mi? Hadi ortak bir anlayış geliştirdik diyelim; **Lewis Carol**'un **Alice Harikalar Diyarında**, Alice'e basitçe söylettiği şekliyle, zamanın üzerimizdeki etkilerini nereye koyacağız? **'Dünü anlatmanın bir yararı olacağını sanmıyorum, çünkü dün başka biriydim…'** değil mi?"*

"Dolayısıyla sorun", diyorum **Oya**'ya, *"siyaseti tıptan uzaklaştırıp uzaklaştıramayacağımız değil -muhtemelen siyasi etkiyi tamamen ortadan kaldıramayız (**kaldırmamalıyız** da aslında - halk sağlığının kamu politikasına ihtiyacı var çünkü), ancak çarpıtma ve kötüye kullanımı sınırlandırabiliriz. Türkiye gibi merkeziyetçi yapıya sahip ülkelerde, bilimsel kararlar çoğu zaman siyasi tercihlere bağlı olarak veriliyor. Ben senden çözüm önerileri duymak isterim."*

*"İşte yine de yarattığım bu kafa karışıklığına bir nebze son verecek şahane bir sözcük biliyorum: **Evrensel**."* diyor **Oya**, *"Zamana ve mekana kafa tutan bu sözcüğü, **Gigis'in Yüzüğü**'nde anlatılan etik gibi, günümüze taşıyan ana bir değer var, o da **evrensel etik**."*

*"Tam burada **Lawrence Kohlberg**'in ahlak kuramından söz etmek istiyorum. **Kohlberg, Piaget**'in öğrencisidir. Ancak, onun ahlakı yaşa bağlayan görüşlerine karşı çıkar ve yedisinde de yetmişinde de bireyin ahlak anlayışı, çıkarcı olup olmadığı ve olayların sonuçlarını görebilme becerileri açısından değerlendirilmelidir der."* **Oya**, bu kuramı klasik bir örnek üzerinden özetliyor:

Gigis'in yüzüğü, **Platon**'un ***Devlet*** adlı eserinin ikinci cildinde (2:359a–2:360d) geçen varsayımsal bir sihirli yüzüktür. Yüzük takıldığında sahibine görünmezlik yeteneği kazandırmaktadır. Bu bölümde, yüzük örneği üzerinden, adaletsizlik yapmanın olumsuz sonuçlarından korkmayan rasyonel ve akıllı bir kişinin yine de adil davranıp davranmayacağı sorgulanmaktadır.

Hikayenin temelinde, bir bireye verilen sonsuz güçle birlikte ortaya çıkan etik sorumluluklar ve bu sorumlulukların zamana, mekana ya da kişisel çıkarlarımıza göre değişmezliği yatıyor. İyilik, adalet ve sorumluluk gibi değerler, sadece bireysel tercihler değil; insanlığın ortak paydasında yer alan, kuşaktan kuşağa aktarılması gereken ilkeler olarak anlam kazanıyor. Bu nedenle, Gigis'in Yüzüğü sadece antik bir hikaye değil; modern dünyada da rehberlik eden, etik değerlerimizi sorgulayan ve güç ile sorumluluk arasındaki dengeyi hatırlatan zamanaşırı bir öğretidir.

Gigis'in sihirli yüzüğü bulma efsanesinin ender bir tasviri,
Ferrara, 16. Yüzyıl (Wikimedia commons)

*"Tam burada, **Lawrence Kohlberg**'in ahlak kuramından söz etmek istiyorum. **Kohlberg,** ünlü psikolog **Jean Piaget**'nin öğrencisidir. Ancak, onun ahlakı yaşa bağlayan görüşlerine karşı çıkar ve yedisinde de yetmişinde de bireyin ahlak anlayışı, çıkarcı olup olmadığı ve olayların sonuçlarını görebilme becerileri açısından değerlendirilmelidir der."* **Oya**, bu kuramı klasik bir örnek üzerinden özetliyor:

"İkilemlere dayalı sorulara verilen yanıtlar ile altı ahlaki gelişim seviyesi hakkında fikir sahibi olabiliriz. Pek çok problematik kararın içinde en çarpıcı olanlarından biri, kırmızı ışık davranışı ile ilgili olandır."

*"İlk evrede **cezadan kaçma ve ödül alma** üzerine kurulu ahlak anlayışı söz konusudur; kişi kırmızı ışıkta polis yoksa geçer."*

*"İkinci evrede temel, **menfaat duygusu**dur. **Pazar ahlakı, çıkara dayalı ahlak anlayışı** vardır. Kaza yapmamak için durur. Ancak, işine yetişecekse geçebilir de."*

*"Üçüncü evre olan kişiler arası uyum döneminde, temel etken toplum tarafından onaylanma, **kabul edilme isteği** üzerine şekillenir. Birey iyi çocuktur. Kırmızıda insanlar ayıplamasın diye durur."*

*“Yasa ve düzen anlayışının esas olduğu kararlarda, **toplum düzenini korumaya öncelik** verilmiştir. Düzen, her ne pahasına olursa olsun, sürmelidir. Kırmızı ışıkta her şartta durulmalıdır.”*

*“Toplumsal huzur, yararlılık ve demokrasinin genel ilkeleri ile şekillenen beşinci evrede ise **toplum tarafından konulmuş kurallar** esastır. Kişi kırmızıda durur. Ancak bekleyen yaya yoksa geçmek ister.”*

*“Altıncı evre **evrensel ahlak** evresidir. Temel etken insan hakları, özgürlük, eşitlik ve adalet gibi soyut kavramlardır. İnsanı esas alır. Kişi, ahlak ilkelerini kendi seçip uygulayabilir. Kırmızı ışıkta **diğerine saygısı** nedeniyle durur. **İnsan hayatı**nın tehlikede olduğu acil durumlarda zorunlu olarak geçer.”*

“İşte biz, evrensel değerler sistemini içselleştirebilmiş bu insanı yetiştirmeye öncelik verirsek, onun üreteceği bilim de siyaset de kendiliğinden ideal dünya amacına yönelecektir. Yine örnek üzerinden konuşursak, mesele, bugüne dek yaptığımız gibi yolların yönü, genişliği, ışıkların süresi, trafik polisinin otoritesi, yaya geçitlerinin yeri üzerine tartışıp durmaktansa, trafikte akan insan yapısı üzerine kafa yorabiliriz. O insan, belki de şu anda bizim hayallerimizde dahi canlandıramadığımız bir çözüm bulacak ve uygulayacaktır.”

Kohlberg’in **Jean Piaget**’nin bilişsel gelişim teorisinden esinlenerek geliştirdiği **ahlak gelişimi kuramına bayılıyorum**. Yani, diyorum **Oya**’ya, **Kohlberg**’e göre önemli olan, kişinin ***"ne" karar verdiği değil, "neden" o kararı verdiği***- aldığı kararın gerekçesi onun ahlaki gelişim düzeyini gösteriyor. **Oya**’nın trafik ışığı örneğinden yola çıkarak, başka örnekler üretiyorum.

*Sınavdan kalırsan bursun kesilecek. Yanındaki arkadaşın sana cevapları gösteriyor. Öğretmen fark etmiyor. **Kopya çeker misin? Neden?***

*Çalıştığın kurumda kullanılan bir malzemenin insan sağlığına zararlı olduğunu öğrendin. Bunu açıklamak hem işini hem şirketi tehlikeye sokabilir. **Kamuoyunu bilgilendirir misin? Yoksa susar mısın? Neden?***

Oya’ya, **evrensel etik ve ahlaki gelişimin** ideal bir toplum ve bilim düzeni için önemli olduğunu; ancak bunun, bilimin ve tıbbın yönlendirici olabilmesi için bugünün şartlarında

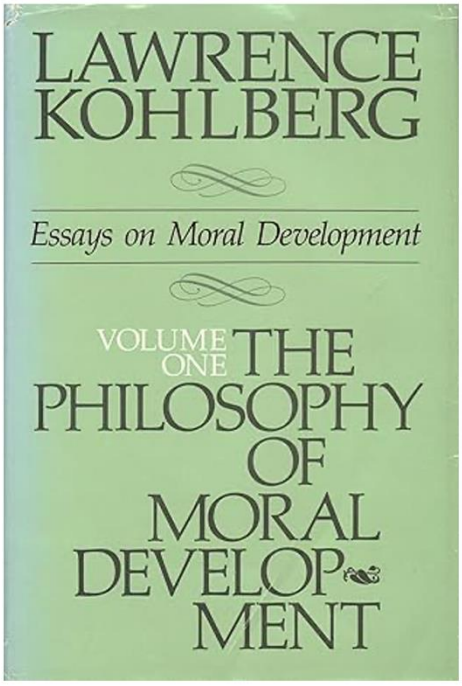

yeterli bir çözüm olmadığını söylüyorum. Çünkü, bu çerçevede **hakikatin politikası** üzerine düşünmek; halk sağlığını iyileştirmek ve bilimsel bilgiye olan güveni artırmak için kritik bir adım haline geliyor. **Hakikatin politikası**, bilginin yalnızca doğru bir şekilde aktarılmasını değil, aynı zamanda bu bilginin nasıl yorumlandığını, kimin tarafından ve hangi amaçlarla kullanıldığını da sorgulamayı içeriyor. Bilim insanlarının, politikacıların ve medya temsilcilerinin sorumluluğu, bu süreçlerde şeffaflığı ve hesap verilebilirliği sağlamak olmalı. Özellikle Türkiye gibi merkeziyetçi sistemlerde, bilimin özerkliğini koruyabilmek, **hakikatin politikası** için olmazsa olmaz bir adım olarak karşımıza çıkıyor. Bu bağlamda, halk sağlığını siyasetten tamamen yalıtmak yerine, bu ilişkinin sınırlarını özenle belirlemek ve bilimsel doğrularla uyumlu bir halk sağlığı politikası inşa etmek gerekir. Günümüzde bunun, özellikle meslek odalarının ve uzmanlık derneklerinin sorumluluğu olduğunu düşünüyorum.

Karikatür: Yakup Karahan

Oya, *"Bu yanıtın seni tatmin etmeyeceğini daha lafımı tamamlamadan biliyordum"* diyor, *"Bu, bu an için insanı umutsuzluğa iten bir yaklaşım. Belki olaya şöyle bakmayı benim de başarmam gerek: Biri uzun diğeri yakın hedeflerimiz ne olmalı?"*

"Aslında sadece tıp değil, diğer tüm meslek örgütlerinin siyasette daha etkin rol oynamaları gerektiğine ben de inanıyorum. Burada asıl aradığımız; belgeye, kanıta dayalı karar alma yetkisini, o konuya vakıf kişilerden onay alarak kullanmaktan söz ediyoruz tabii. Yine bir analoji ile anlatırsak; bıçakların hangi aralıkta bileneceğini, ocağın altının ne kadar açılacağını, konservenin bozulup bozulmadığını çoktan çözmüş mahir bir aşçı varken, eti kör bıçakla doğramaya çalışan ve ocağı hangi ayarda yakacağını bilmeyen, üstelik de bozuk konservelerle yemeği murdar eden yalapşap bir siyasi yaklaşımla uğraşmak zorunda kalmamalıyız. Bunun için de alınacak tüm karar süreçlerinde şeffaflık ve çoğulcu yaklaşım ilk şart olmalı. Meslek örgütleri kanıta dayalı bilgilerini meclise sunabilmeli; meclis tarafından da bu bilgiler önemsenmeli."

Haklısın, diyorum **Oya**'ya, her ne denli kanıta dayalı bilgileri meclise sunmak önemliyse de kamuoyu oluşturmak daha kritik bir cephe bence. Örneğin, **halk sağlığı kongrelerini** ele alalım. Tamam, bu tip akademik kongreler genelde profesyonelleri, halk sağlığı ve ilgili alanlardaki uzman ve asistanları hedef alıyor, ama bu kongreler gündem oluşturmak, kamuoyunu bilgilendirmek için de neden yapılmasın? Bütün günler olmasa bile, bir günü böyle bir amaç için neden harcanmasın? Her kongrede özel bir gündem belirlenmiş olsa da böyle bir kaygıyla planlanmamış olduğundan, bu gündem basında hiç yer bulmuyor. Bu çabayı tek başına değil, ortaklaşabileceğin farklı kurumlarla birlikte yapmak çok önemli, **Türk Tabipleri Birliği (TTB)** gibi örneğin. Düşünsene, gündeme oturmasını istediğin konuda, konunun farklı boyutlarının, çözüm önerilerinin tartışıldığı, önceden belirlenip davet edilmiş uzmanların perspektif yazılarını kitaplaştırıyorsun, basın kitleri hazırlıyorsun. Bunları toplantıyı yapacağın gün ve saate göre ambargoyla basına ulaştırıyorsun. Konuyu çarpıcı biçimde sunan kısa ama profesyonelce hazırlanmış bir videonun yanı sıra ister karikatür ister fotoğraf olsun, bir sergiyle başlatıyorsun kongreyi. Kongre kitabına konuyla ilgili perspektif yazan uzmanlar sunumlar yapıp, söyleşilere katılıyor. Evet, farkındayım, böyle bir şeyi ilk kez yaptığında istediğin yankıyı alamayabilirsin, ama inatla buna devam ettiğinde bir gün basının, siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşlarının, kamuoyunun, ***"Bu yıl Halk Sağlığı Uzmanları Derneği ve TTB ne diyecek?"*** diye merakla bekleyeceğine inanıyorum. Her yıl **Dünya Sağlık Örgütü**'nün yayınladığı ***Dünya Sağlık Raporu (World Health Report)*** ya da **UNICEF**'in yayınladığı ***Dünya Çocuklarının Durumu (State of the World's Children)*** raporları gibi. COVID-19 pandemisi boyunca **TTB**'nin düzenli yayınladığı değerlendirme raporlarını hatırlarsın, onun gibi bir şey, ama konunun agresif bir biçimde iletişimi, her kanalın kullanılarak hedefteki kitlelere ulaştırılması çok önemli...

UNICEF'in Dünya Çocuklarının Durumu raporlarından örnekler (2017, 2021 ve 2024)

Ben bunları anlatırken, **Oya** onaylarcasına başını sallıyor, *"Diğer yandan siyasi arenada, kamunun istek ve ihtiyaç önceliklerinin ve oy kaygısıyla verilecek ödünlerin bedelini, uzun vadede hepimizin ve çocuklarımızın ödeyeceğiyle ilgili anlayışın yerleşmesi için* ***evrensel etik bilgisi****ne ihtiyacımız var. Bu bana çok eski bir Hint fabl derlemesi olan,* ***Beydeba****'nın* ***Kelile ve Dimne****'sinden bir masalı anımsatıyor: Ayının birinin, çok sevdiği arkadaşının üzerindeki sineği*

kovmak için sineğe attığı taşla arkadaşının ölümüne neden olduğu masalı… İçinde bilgi olmayan sevgi bile sonunda zarar veriyor…"

Bugün için çözümlerin sınırlı olduğunun fakındayım. Geçen haftaki soruyu tartışırken, "*sözde adalet duygusuna alıştığımızdan, elindekilerle yetinen,* ***yapabileceğinin en iyisini yaparak sahneden çekilmek dışında seçeneği kalmamış olanlarız***" demiştin ya, diyorum **Oya**'ya, sınırlılığın ötesinde, siyasetin kendi davulundan başka seslere kulaklarını kapattığı bir ortamda, *işte* o umutsuzluğa kapılmamamız gerek. **Sesimiz yankı bulana dek susmak haram bize**…

Bilimin sesi, direnişin dili

Sözü farklı bir kavram, araştırma iletişimine getirmek istiyorum. Türkiye'den ayrılmadan bir yıl önce, 21-22 Mart 1992'de, Sevgili hocam **Prof. Olcay Neyzi**'nin desteğiyle İstanbul'da gerçekleştirdiğimiz, **WEBCOM (The Communication Web for Health)** öncülüğünde yaptığımız **Araştırma İletişimi Çalışma Grubu** toplantısı Türkiye için bir ilkti. Aşağıda çalışma grubunun raporunun kapak görselinin altında fotoğraftaki katılımcıları sıraladım, bu tarihsel bir toplantı olduğu için isimleri anmanın bir borç olduğuna inanıyorum.

Araştırma iletişimi, araştırma bulgularının, fikirlerinin ve etkilerinin farklı hedef kitlelerle- hem akademik çevrelerle hem de daha geniş toplumla- paylaşılması süreci. Dolayısıyla, teorik olarak araştırma iletişimi araştırma planının en önemli halkalarından biri. Tanık olduğum ya da değerlendirdiğim araştırma önerilerinde bugüne dek araştırma iletişimi planına hiç rastlamadım ben. Hatta, çoğu araştırmanın da **bir yapalım da sonra karar veririz nerede yayınlayacağımıza** diye başladığını biliyorum. Akademik yayılım anlamında bile bir hedefi olmayan bir araştırmanın **araştırma iletişim planı** olmasını beklemek saflık aslında.

Araştırma iletişimi derken, makalenin yayımlanması ya da bilimsel konferanslarda sunulması yanı sıra, kamuya yönelik anlatımı, politika yapıcılarla paylaşım, diğer araştırmacılar, topluluklar ya da endüstri ile bilgi üretme ya da uygulama süreçlerine katılma gibi farklı boyutlardan söz ediyoruz. Bu plan doğal olarak ortak bir sorumluluk gerektiriyor. Aktör olarak araştırmacının kendisi birincil derecede sorumlu olmakla birlikte, üniversiteler, araştırma kurumları, bilim iletişimcileri, gazeteciler, fon sağlayıcı kuruluşlar, politika yapıcılar, sivil toplum kuruluşları, halk ve topluluklar farklı rollerle devreye giriyor.

Ayaktakiler (soldan sağa) Prof. Dr. Hasan Yazıcı, İstanbul Üniversitesi; Dr. Tuğrul Erbaydar, Halkalı Sağlık Ocağı; Muzaffer Pekmezci, Pasteur Merieux; Doç. Dr. Banu Akatlı Ergöçmen, Hacettepe Üniversitesi; Nuray Fincancıoğlu, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı; Doç. Dr. Ayşen Bulut, İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü; Yrd. Doç. Dr. Ümit Kartoğlu, İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü ve WEBCOM (Sekretarya); Dr. Demet Güral, Pathfinder International; Prof. Dr. Türkan Kutluay Merdol, Hacettepe Üniversitesi; Prof. Eric Trell, Linköping Üniversitesi; Alan Brody, UNICEF; Hannu Vuori, WHO EURO; İncila Diker, UNICEF; Prof. Dr. Ayşe Akın, Hacettepe Üniversitesi; Doç. Dr. Osman Hayran, Marmara Üniversitesi; Prof. Dr. Gazanfer Aksakoğlu, Dokuz Eylül Üniversitesi; Doç. Dr. İsmail Üstel, Hacettepe Üniversitesi; (raportör); Prof. Dr. İskender Sayek, TUBİTAK; Yılmaz Zenger, WEBCOM; Dr. Kemal Hoşgeçin, WEBCOM.

Oturanlar (soldan sağa) Mustafa Küçük, Devlet İstatistik Enstitüsü; Dr. Fikri Türkay, Pasteur Merieux; Prof. Dr. Ayten Egemen, Hacettepe Üniversitesi; Mary Scrimshaw; Prof. Dr. Nevin Scrimshaw, United Nations University (Vice-Chair); Prof. Dr. Olcay Neyzi, Istanbul Üniversitesi (Chair); Prof. Dr. Münevver Bertan, Hacettepe Üniversitesi; Gary R. Gleason, United Nations University; Monica Pislaru, Romanian Information Clearing House.

Oya'ya, araştırma iletişiminin, tıbbın (ve genelde bilimin) gündemi yönlendirebilir olmasının en önemli bileşenlerinden biri olup olmadığını soruyorum.

Oya, konuya bambaşka bir yerden yaklaşacağını söylüyor. *"İnsanın, doğanın belirsizliğine karşı düzen arayışı ile yarattığı şeylere kültür diyoruz. Ancak, tarih boyunca gözlediğimiz gibi, kültür endüstrisi yapay ihtiyaçlar da üretiyor. Düşünsene, bugün* ***Kafka*** *gibi kokan mumlar satılıyor… İnsan doğasında ifrat ve tefrit arasındaki bu salınım hemen her alanda var."*

Franz Kafka gibi kokan mumlar - Franz Kafka'nın narin kokusunun duyularınızı sarmasına izin verin, sizi sıcaklık ve rahatlıkla doldursun.

"Modernitenin akılcı arayışları postmodern çağ ile birlikte akışkanlığın, kayganlığın arttığı, formsuzluğun hüküm sürdüğü bir evren yaratıyor."

*"İşte bu yeni dünya anlayışında birey, **kelebek etkisi** denilen etkinin kendi aksiyonları üzerinde rol oynadığına inanıyor, sorumluluklarından azade kendini toplumsal değişimde kelebek gibi aciz bir konumda da hissediyor. Eylemlerinin hiçbir şeye etki etmeyeceğini düşünüyor. Onun tek sorumluluğu kendini acıdan kurtarıp mutlu olmak. İsterse başaracağına inandırılmış, bunun yaşadığı çevre, doğa ve hatta dünya ile topyekün olacağını unutmuş bir sinik olarak mücadeleden, yaratıcılıktan, anlam arayışından vazgeçiyor. Evden çalışmanın ona getirisine kapılıyor ama bu koşulların onu nasıl yalnızlaştırdığını tartamıyor."*

*"Eh, birey buna dönüşünce otoritenin ona yüklediği anlamlara teslim, persona yoğun bir yaşam sürmeye meyli oluyor. İşte burada yaşamdaki insanın kendini, kendi otantik kimliğini yakalama, bu kimlik ile toplum içinde var olma amacı yerine onu en kısa yoldan dayatılmış amaca yöneltecek kurnaz yolar devreye giriyor. Ve üretimleri **'dostlar alışverişte görsün'** üretimlerinden öteye gidemiyor."*

Aslında araştırma iletişiminin içselleştirilebilmesini, kişiyi araştırmaya iten nedenlerde aramak gerekir diye düşünüyorum. İlkin insan, doğası gereği **merak** eder. Evreni, doğayı, toplumu ve en çok da kendini anlamaya çalışır. Bilimsel çalışma, bu arayışın sistemli ve sorgulayıcı biçimidir. Bilinmeyeni bilinir kılmak, yalnızca zihinsel bir tatmin değil; aynı zamanda insanlığın ortak bilgisini büyütmek değil mi?

Bilim, sadece bilgi üretmekle kalmaz; **sorunlara çözüm arar**. Bilim pratiği içindeki yaşamsal sorunlar, bilimsel çalışmanın doğrudan hedefidir. Bu yönüyle bilim, hayatın ta kendisine dokunur.

Bilimsel çalışma, aynı zamanda **etik bir sorumluluktur**. Özellikle tıp, eğitim, çevre gibi alanlarda bilim insanının görevi, yalnızca doğruyu bulmak değil, onu savunmak ve paylaşmaktır. Bu süreç, çoğu zaman yalnızlıkla, dirençle hatta baskıyla karşılaşsa da **hakikate sadakati içeriyor** bence.

Akademik dünyada, yayın yapmak, atama almak, unvan kazanmak için de bilimsel çalışma şart, yani bazen **itibar, kariyer ve maddi karşılık** için de yapılır çalışma. Unutmamak gerekir ki bu motivasyon, merak ya da etik gibi içsel nedenlerle çatışabilir.

Kimileri için bilim yapmak kariyer, kimileri için anlam arayışı. Kimi bilmek için, kimi fayda sağlamak için çalışıyor. Ama hangi yoldan gidilirse gidilsin, bilimsel çaba, insan aklının sınırlarını zorladığı bir yolculuktur. Ve bu yolculukta her yeni bilgi, **bir öncekinin üzerine konulan taş** gibidir.

Bilimsel yayınların konularına baktığımda, daha önce de dedim ya, oldukça sığ bir durumla karşılaşıyorum. Bu çalışmaların çoğu ne yeni bir bilgi üretiyor ne başka bir şey, yani bir öncekinin üzerine konan bir taş yok ortada. Böyle olunca, bu çalışmalarda iletişim planından söz etmek anlamsızlaşıyor.

Bilim, insan olmanın en soylu eylemlerinden biridir. Gerçekten de **bugünün dünyasında bilim yapmak**, artık sadece merakla bilgi üretme süreci değil, **bir tür direniş** sayılmalı. Bilim yapmak, merakla başlasa bile artık öyle kalamıyor. Çünkü bugün bilimsel bilgi; siyasi çıkarlarla eğilip bükülüyor, ekonomik kaygılarla sansürleniyor, toplumsal cehaletle itibarsızlaştırılıyor. Bilim insanı artık sadece araştıran değil; **gerçeği savunan**, **yalanla mücadele eden**, **susturulmaya direnen** kişi.

Karikatür: Yakup Karahan

Oya'nın konuya bambaşka yaklaşımından yola çıkarak, bilim insanlarının bu toplumsal değişimden nasıl pay aldıklarını soruyorum. *"Doğal olarak bilim insanları da bu toplumsal değişimden paylarını alıyorlar"* diyor, **Oya**. *"Birey toplumla birlikte refaha ulaşacağını düşünmediğinde o toplum için sorumluluklarını da yitiriyor. Adanmış bir bilim insanı personasından kaçarken, sembolleştirilmiş bir kimliğin pençesine düşüp, kendini en kolay yoldan zirveye taşıyacak çalışmalar için ter döküyor. Bu çalışmalar gerçek bir merak ve ödevden kaynaklanmadığı için de ne kendisi ne toplum için çok şey ifade etmiyor. Yani temelde ne bilim adamının bu araştırmaları ne sunası var ne de toplumun bu araştırmalara merakı. Zaten toplumun ihtiyacı da bu kaygan zeminde daha genel geçer bilgilerden öteye geçmiyor. Çağımız, gerçekliğini sorgulama şansımız olmayan, popülerlik peşindeki sözde bilim insanlarının paylaştığı anlatı kirliliğine mahkummuş gibi. Sap ve samanın birbirine karıştığı bu sistemde bireyin kendi yaşamında etkin rol oynayacağı inancının tekrar geri gelmesi ancak bilimin inanmak değil bilmek ile ilerleyeceğini anımsaması ile mümkün."*

Oya, bir araştırmaya neden olan ana sorunun ele alınışındaki samimiyetin ve merakın yaşanan toplumdan koptukça, politika yapıcılar gerçek veri tabanlarını ve kamu yararına

olacak fizibilite çalışmalarını bilim adamları ile paylaşmadıkça, bunlara çözüm üretmemizin zor göründüğünü söylüyor. *"Kanımca bu konudaki planlamalar konusunda en büyük sorumluluk üniversitelere düşüyor. Tıpkı sanat sanat için mi sanat toplum için mi tartışmasında olduğu gibi, fon sağlayıcı kuruluşların araştırma fonlarını **Maslow**'un ihtiyaçlar piramidini en hakkaniyetli şekilde dağıttığını hepimiz öğrensek fena mı olur? Neyin araştırılacağından, araştırmanın nasıl ilerlediğine ve sonuçlandığına dair tüm soru ve sorunların şeffaflıkla paylaşılması aşamasında basın ve bilginin paylaşıldığı tüm iletişim kurumları aynı derecede sorumlu değil mi? Bireyin öne çıkarma vaadiyle kandırılıp aynı zamanda yalnızlaştırılarak bedel ödetildiği postmodern dünyanın bir sonrasında umarım bizleri tüm kurumların toplum için gereken sorumluluğu aldığı bir çağ bekliyordur."*

Yalnız kediler değil, **araştırma verileri de dokuz canlıdır**. Tek bir veri seti, birçok farklı hedef

UNICEF saha araştırması – Otomatik kilitleme mekanizmasına sahip enjektörlerde kilit mekanizmasının devreye girme zamanlamasının risk değerlendirmesi, sağlık çalışanlarıyla veri toplama sürecine entegre edilmiş araştırma iletişimi, Ouagadougou, Burkina Faso, 2019. Fotoğraf: Gençer Yurttaş

kitle ve kullanım amacı için farklı biçimlere **girebilir (girmelidir de)**. Bir araştırmanın sonuçlarını bilimsel bir dergiye yazdığınızda kullandığınız grafiği, basına yönelik ya da çalışmanın yapıldığı toplumla paylaşırken aynen kullanamazsınız. Verileriniz aynı bilgiyi paylaşma hedefiyle bile farklı kılıklara bürünmek zorundadır. Çalışmanızın sonuçlarını bilimsel bir kongrede aktarırken kullandığınız PowerPoint sunumu, basına yönelik bir iletişim içine girdiğinizde aynı etkiyle çalışmayacaktır. Yani sonuçlarınızın olası kullanım yollarına bağlı olarak, önceden belirlediğiniz olası kullanıcılara farklı araçlarla ulaşmanız gerekecektir. **Araştırma iletişimi**, işte bunları göz önünde bulundurarak, araştırma sonuçlarını tüm detaylarıyla **kime, niye**, **nasıl (hangi araçlarla)** ve **hangi bütçeyle** ulaştıracağınızın bilimidir. Planlama sürecinde, veriye yönelik talep, veri toplama, işleme, sunum, yayma, kullanım ve

yeni veri taleplerinin her aşamasında, kanıtlanmış örgütsel, kişilerarası, kitle ve özel medya modelleri ile teknikleri uygulanır.

Araştırmalara destek veren kuruluşların araştırma planının öneri dosyasına girmesini şart koşmaları gerekiyor. Aynı şart, üniversitelerde de olmalı.

Piyasa mantığı, yayın baskısı ve akademik rekabet içinde bilim, çoğu zaman hızla tüketilen bir gösteriye dönüşüyor. Bu düzende hala derinlikli, etik ve kamusal faydayı önceleyen bilim üretmek; sistemin dayattıklarına karşı bir duruştan başka bir şey değil. Otoriter yapılarda bilimin sesinin kesilmesi, liyakatin yok sayılması, uzmanlığın değersizleştirilmesi sıradanlaştı. Böyle bir ortamda bilim yapmak, yalnızca bilgi üretmek değil; **adaleti, aklı ve kamusal sorumluluğu savunmaktır.** Yani bugün bilim, sadece merak değil, **bir vicdan meselesi**, **bir etik ısrar**, **bir hakikat mücadelesidir v**e bu mücadelede ısrar eden herkes, farkında olsun ya da olmasın, **direniyordur.**

Yapılan bu direnişin hakkını vermek gerek, o da yapılan çalışmanın potansiyel kullanıcılarına (hedef kitleleri) ve üretilen bilginin kullanım yollarına odaklanan araştırma iletişiminden geçiyor.

TEŞEKKÜR

Bu proje benim için baştan sona öğretici ve keyifli bir yolculuktu- hem zihnime hem kalbime dokunan.

Bu yolculukta yanımda olan herkese gönülden teşekkür ediyorum. Keyifli söyleşisiyle yazılara bambaşka bir derinlik katan **Oya Saldı Özgür'**e; bayıldığım çizgileriyle her satıra görsel bir ruh kazandıran, üstelik beni **Oya**'yla tanıştıran sevgili arkadaşım **Yakup Karahan**'a… **Sağlık Araştırmaları** bölümünde, küresel sağlığa damga vuran çalışmalarıyla ilham kaynağım olan sevgili hocam **Ayşe Akın**'a… ve yazı dizisinde her satırı dikkatle okuyup metin düzeltme ve düzenlemelerini üstlenen, "**yanlış kuşum**" sevgili dostum **Bilal Güneş**'e…

Her biri, bu yazıların hem ruhunda hem de satır aralarında kendi izini bıraktı; ben de bu izleri, okuyan herkesle paylaşmaktan büyük mutluluk duydum.

Bu söyleşi **T24 Haftalık**'ta 6 hafta süren dizi olarak yayınlanmıştır:

Bilim ve siyaset (1)

E pur si muove (Ama yine de dönüyor)

"Otorite dediğimiz şey de insanlardan oluşuyor, onun varlığını sürdürmesi de etki ettiği ölçüde oluyor. İş böyle olduğunda soru soran, yanıtlar arayan, belirsizliği göze alan şüpheci insan modeli hiçbir vakit otoritenin arzu ettiği model olmuyor. İşte o istenmeyen model insanın düşünce biçimi, bilimsel düşüncedir."

Bilim ve siyaset (2)

Sağlık araştırmalarında güç dinamikleri

Her şeyden önce kriz dönemlerinde bilgi, siyasi iktidar için stratejik bir kaynak haline geliyor (**bilgi kontrolü = gücün kontrolü)**. Bilimsel veriler, hükümetin başarısızlıklarını açığa çıkarabileceği gibi, kamuoyu nezdinde güven kaybına da yol açabiliyor. Bu nedenle iktidar bilgi üretimini denetleyerek, resmi gerçekliği inşa etmeyi tercih ediyor.

Bilim ve siyaset (3)

Toplumsal, kültürel ve politik anlamda bilim

"Yöntem konusunda tarihsel değer ve yargılara sıkışıp kalmak, tek doğru bir bilimsel metodolojiye sıkışıp kalmak, bilimsel sıçramaların oluşunu engelliyor olamaz mı? Farklı araştırma gelenekleri arasındaki diyaloğu arttırmak bilimsel çalışmanın doğasında bulunması gereken çoklu bakış sayesinde sinerji yaratmaz mı?"

Bilim ve siyaset (4)

Halk sağlığı: Sessiz felaketlerin bilimi

Karar vericiler, iyi niyetle başladıkları politikaları yüzlerine gözlerine bulaştırdıklarında bile, insanların ölmesine sebep olduklarını kolayca unutabiliyorlar.

Bu sistemde **adalet** artık bir değer, bir erdem değil; bir **oyun**, bir **görüntü**, bir **alışkanlık**. Bu yüzden halk sağlığı, sadece bilim değil, aynı zamanda bir iktidar meselesidir.

Bilim ve siyaset (5)

Hakikatin politikası

"Siyasi arenada, kamunun istek ve ihtiyaç önceliklerinin ve oy kaygısıyla verilecek ödünlerin bedelini uzun vadede hepimizin ve çocuklarımızın ödeyeceğiyle ilgili anlayış için **evrensel etik bilgisine ihtiyacımız var**"

Bilim ve siyaset (6)

Bilimin sesi, direnişin dili

Bugün bilim, sadece merak değil, bir vicdan meselesi, bir etik ısrar, bir hakikat mücadelesidir ve bu mücadelede ısrar eden herkes, farkında olsun ya da olmasın, direniyordur.

İletişim: umit@kartoglu.ch

BİLİM ve SİYASET

Bilim ve gerçek ile çıkarcılık arasındaki gerilim

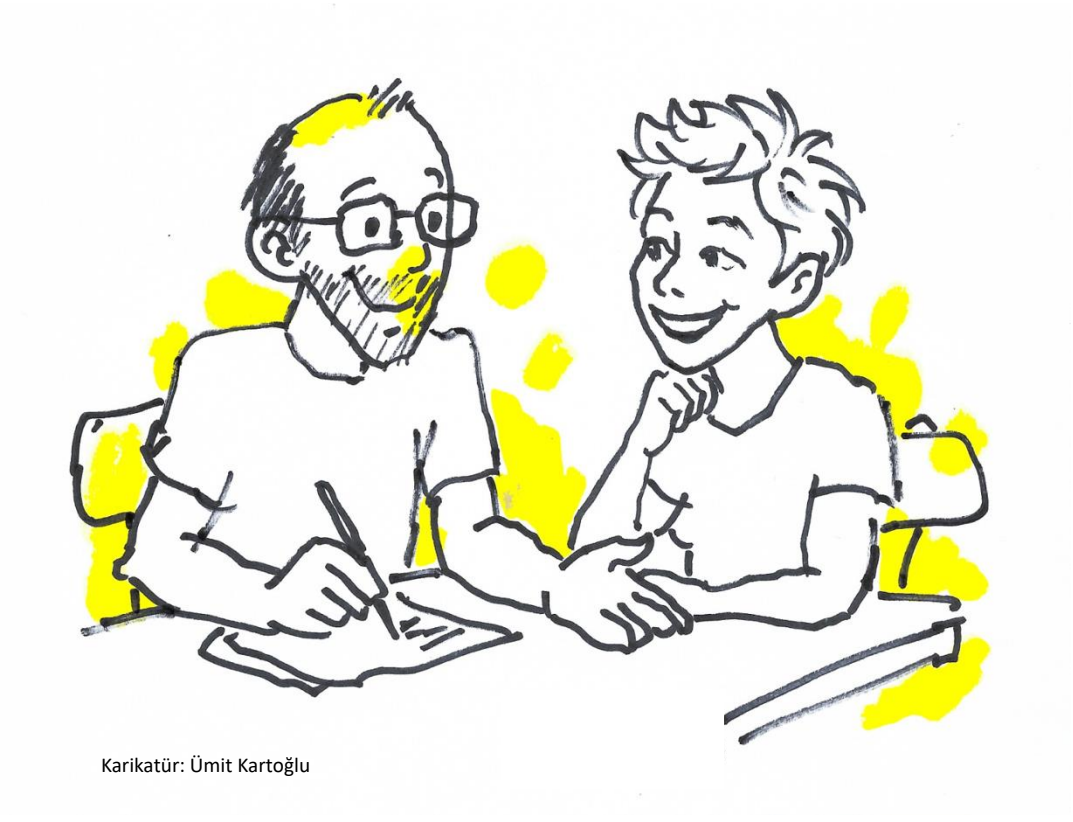

Karikatür: Ümit Kartoğlu

*Ne zamandır bilim/tıp ile siyasetin ilişkisi üzerine okuyor, kafa yoruyorum. Bu ilişkiyi, farklı bir boyutta derinlemesine tartışmak için psikiyatrist arkadaşım **Dr. Oya Saldı Özgür**'ü arıyorum. Hiç abartmadan iki saat konuşuyoruz… Sonunda, uzun soluklu, bir nehir söyleşide anlaşıyoruz… Neredeyse her birinin tam sayfayı kapladığı altı soru gönderiyorum **Oya**'ya. **Oya** da geniş bir zaman diliminde yanıtlıyor soruları; araya rahatsızlıklar, yolculuklar, başka öncelikler giriyor, ama bu söyleşi unutulmuyor… Her bir soruyu uzun uzun tartışıyoruz ayrıca. Sonunda soruları ve yanıtların her birini ayrı birer yazı olarak okura sunmaya karar veriyoruz.*

***Dr. Oya Saldı Özgür** Antalya'da Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni ve aynı yerde psikiyatri ihtisasını tamamladı. On yedi yıl süren Antalya Devlet Hastanesi'ndeki görevinden sonra meslek hayatına özel muayenehanesinde devam etmektedir. **Dr. Özgür**, **Ötekiler** ve **Tren Hikayeleri** kitaplarının da yazarı.*

T24
BAĞIMSIZ İNTERNET GAZETESİ